Газета издается на балкарском языке с 1924 года.

Интернет-версия: zaman.smikbr.ru

ЗАМАН

2011 жыл 27-чи январь, орта кюн. № 12 (18683)

Багъасы 3 сомду

КЪАБАРТЫ-МАЛКЪАР РЕСПУБЛИКАНЫ ПАРЛАМЕНТИНИ ЭМ ПРАВИТЕЛЬСТВОСУНУ ГАЗЕТИ ВРЕМЯ ГАЗЕТА ПАРЛАМЕНТА И ПРАВИТЕЛЬСТВА КАБАРДИНО-БАЛКАРСКОЙ РЕСПУБЛИКИ

ЖЫЙЫЛЫУ

Миллет политиканы сюзгендиле

КЪМР-ни Президенти Арсен Каноков Къырал советни президиумуну РФ-де миллет политиканы вопрослары жаны бла ишчи къауумуну биринчи жыйылыууна къатышханды. Ишчи къауум РФ-ни Къырал Советни президиумуну оноуу бла къуралгъанды.

Быйыл 10-чу февральда Къабарты-Малкъар Республиканы башчысы Къырал советни президиумуну Уфада бардыяллыкъ жыйылыууна къатышырыкъды.

КЪМР-ни Президентини бла Правительствосуну пресс-службасы.

Парламент

«Социальный жумушланы дайым кёз туурабызда тутуп турлукъбуз»

Быйылны жаз башы сессиясында Къабарты-Малкъарны Парламентини депутатлары республиканы жашаууну тюрлю-тюрлю ишлери бла байламлы законодательствону игилендириуню къолгъа алгъандыла. Парламентарийлени социальный сфера бла байламлы законла чыгарыу ишлерини юслеринден тынгылы хапар айтыр КЪМР-ни Парламентини Председателини орунбасары Татьяна Саенкодан тилегенбиз.

- Татьяна Викторовна, ушагъыбызны билим бериуден башласакъ къалай къарайсыз? Не ючюн дегенде, къыралны кибик, республикабызны да айнытыуну баш стратегия кючю ол болур? Бу сферада депутатланы борчларыны юслеринден айтсагъыз эди.

-Кесигиз билгенликден, «Россей Федерацияда билим бериую юсюнден» федеральный законну проекти сюзюле турады. Ол къабыл этилгенден сора КЪМР-ни «Билим бериую юсюнден» закону да тюрлендирилликди.

Былайда бир затны белгилерик эдим: бу документте 1994 жылдан бери КЪМР-ни онтогъуз закону бла кёп тюрлениуе кийирилгендиле.Алай федеральный законодательствода жангылыкъла республиканы билим бериу бла байламлы законодательствону тамыры бла тюрлендирмей къойрыкъ тюйюлдюе.

Андан сора да, юч законну къабыл этерге белгилейбиз. Ала быладыла: «Окъуу китапланы республикалы комплексини юсюнден», «Ана тилде окъуу китапланы жангыртыуну» 2007-2011 жыллагъа жарашдырылгъан республиканы целевой программаны юсюнден» КЪМР-ни Законуна тюрлениуе кийириую юсюнден», «Къабарты-Малкъар Республиканы муниципальный учреждениялярында школгъа дери, башланнган битеулю, орта (толу) битеулю эмда къошакъ билим алыргъа къыралны жанындан гарантияла бла жалчытыугъа бюджетден ачха бёлюую юсюнден».

-Контроль, анализ этиу да парламентарийлени ишлерини бир тюрлюсюдю. Аны магъанасы да законла чыгъарыудан гитче тюйюлдю. Билим бериую республикалы системасын айнытыуда депутатла бек алгъа къайсы жумушланы контрольгъа алыпдыла?

-Бек алгъа кадрла, ёсюп келген тёлюню патриот ниетледе юйретиу, билим бериуде ишлегенлеге хакъ тёлеуню амалларын игилендириуге зс бурулады. «Къабарты-Малкъар Республикада инновация ишни юсюнден» КЪМР-ни Закону къалай толтурулгъанына эм кёп башха вопросларгъа къаралады.

Ахыры 2-чи бетдеди.

Рейд

Багъалагъа – халкъ контроль

Билдире тургъаныбызча, был-тыр «Единая Россия» политика партияны Къабарты-Малкъардагъы регион бёлюмюню келечилери адамлагъа бек керек ашазыкъ продукцияны багъаларыны ёсюулерин тинтиу жаны бла «Халкъ контроль» деген ат бла рейдле бардырыр башлагъан эдиле. Быйыл да ала ол ишлерин жангыртхандыла.

Бу жол а ала тюкенледе ичги продукцияны акъылбалыкъ болмагъанлагъа сатыуну бла къалыуну да къошхандыла борчларына. Партияны регион исполкомуну келечилери бла бирге рейдге Нальчик шахарны администрациясындан, Россейни Пенсиячыларыны союзуну регионбёлюмюнден эм «Молодая гвардиядан» адамла чыкъгъан эдиле. Алай бла ала озгъан ыйыкъда «Горный» эм «Магнит» супермаркетлеге болгъандыла.

Тинтиуню кезиуюнде аш-азыкъ продукциягъа багъала, декабрь бла тенглешдиргенде, ёсгендиле. Ол тюкенлени бирини директоруну айтханына кёре, ала къошхан багъаларын кётюмезге кюрешедиле. Алай ол хал аланы продукция бла жалчытханланы багъалары бла байламлы болады.

Акъылбалыкъ болмагъанлагъа алкоголь продукцияны сатыу жаны бла уа рейдни кезиуюнде бузукъулукъла тохтацдырылмагъандыла.

КЪАСЫМЛАНЫ Аминат.

Келишим

Арсен КАНОКОВ:

«Къабарты-Малкъар аш-азыкъ кереклени аслам халда сатханладан бири боллукъду»

Тюнене Москвада Къабарты-Малкъар Республиканы Президенти Арсен Каноков бла РФ-ни эл мюлк министри Елена Скрынник «Элпи 2012 жылгъа дери социальный жаны бла айнытыуну» федеральный целевой программасында быйылгъа белгиленнген ишлени тамамлауну эмда эл мюлк производствогъа тутхучлулукъ этиуге федеральный субсидияла берииую юсюнден келишимге къол салгъандыла.

Келишимге къол салгъан кезиу.

Анда КЪМР-ни эллеринде инфраструктурагъа 100.1 миллион сом берирге белгиленеди. Аны 62.4 миллион сомундан артыгъы республиканы эллилерин жашау журтла бла жалчытыугъа бёлюнюрюкдю (битеу да жашау журтладан 12 минг квадратный метри алынырыкъды, аны 5,2 квадратный метри жаш специалистлеге жетеррикди). Андан сора да, бу ахчадан КЪМР-ни эл районларында суу быгъгыланы ишлеуге эм жангыртыугъа 22,8 миллион сом, газ тартыугъа 13,8 миллион сом, медицина учреждениялагъа 1,1 миллион сом бёлюрге белгиленеди.

КЪМР-де эл мюлк товарла чыгъарыучулагъа себеплик этиу жаны бла келишимде къумалы малчылыкъны айнытыугъа, айырмалы урлукъла ёсдюрюуге, тирлик ёсдюргенлени зарарларын къайтарыугъа, эл мюлк товарла чыгъарыучула алгъа кредитлени процентлерини бир кесегин тёлеуге федеральный бюджетден 591,6 миллион сом, регион бюджетдан да 144.1 миллион сом бёлюнюрюгю кёргюзтюледи.

Къол салынган келишимни юсюнден айта, Арсен Каноков былай белгилегенди: «Элледе, он санда Къабарты-Малкъарда да, инфраструктураны айнытыугъа эмда эл мюлк товарла чыгъарыучулагъа болушлукъгъа деп къоратылгъан федеральный ахчаны къыралны келир заманына салынгнан инвестициялагъа санаргъа боллукъду. Аш-азыкъ рынокда битеудуния финанс къытлыкъны хатасындан къуралгъан тутхучсузлукъ бизни бир затха тюшюндюргенди: къыралны аш-азыкъда излемлерин толусунлай жалчытыу- къырал къоркъуусузлукъну магъанасын тутхан борчду.

Бусагъатда республиканы эл мюлкю айнын барады, арт ыллада жашауда бардырылынын башланнган биийк технологияны проектлени иги кесеги АПК бла байламлыдыла. Сёз терк жетген тахта кёретлени бла жемишлени ёсдюрюню, малчылыкъны, консервала чыгъарыуну юсюнден барады. Къабарты-Малкъар элде социальный инфраструктураны айнытыугъа тири къатышхан федеральный араны болушлугъу бла россейли эм халкъла аралы рыноклагъа окъуна аш-азыкъ продуктланы кёп тюрлюлерин аслам халда жибергенледен бири боллугъуна мен ишексизме».

Правительство

Солугъан сабийлени саны кёбейтилликди

Быйыл жай кезиуде республикада сакъылдалыкъ болмагъан сабийлени 80 процентин солутургъа зм саулукъларын игилендирирге белгиленеди. Аны юсюнден КЪМР-ни Правительствосуну кезиулю жыйылыууда республиканы урунуу зс социальный айнытыу министри Тюбейланы Альберт айтхъанды.

Республикада 250-ден аслам солуу база барды, ол санда 220-сында сабийле юндюз, башхача айтханда, школлада къуралгъан лагерьледе турадыла. Дагъыда 24 саулукъ сакълау учреждение шахардан тышындна орналыпдыла, 8 санаторий ишлейди. Битеу да бирге уа 2010 жылда алада 61 минг бала солугъанды. Ол а план кёркомдюледен кёпдю.

Министр айтханнга кёре, быллтыр бу жумушлагъа 250 миллион сомдан артыкъ къоратылгъанды. Эсигизге салайыкъ, 2009 жылда 1-чи январьдан башлап сабийлени солуулярын къурау жаны бла борчла регионлагъа берилгенди. Алай бла ахча толусунлай республикалы бюджетден бёлюнгенди. «Былайда бир затны белгилеригъ эдим, бу жумушлагъа ахча толусунлай берилгенди. Ол а къырал сабийлени солутургъа, аланы саулукъларын игилендириуге баш магъана бергенине шагъатлыкъ этеди», - деген министр.

Премьер-министр Александр Меркулов, Къабарты-Малкъар курорт зона болгъанын белгилеп, сабийлерибиз саулукъну болурча этерге борчлубуз, дегенди. «Бизни гара сууларыбыз, таза хауа, медицинада хайырланнган дарман балчыкъ, башха табийгъат байлыкъларыбыз бардыла. Республиканы экономикасы эл мюлк бла байламлыды, сабийлени тахта кёретле бла жалчытыуда бир тюрлю чырмау боллукъ тюйюлдю. Аны барын да хайырланыргъа керекбиз», - деп белгилегенди ол.

2011 жылны юсюнден айтханда уа, бир ненча жангылыкъ барды. Биринчиден, Тюбей улу билдиргенича, школлада лагерьлени саныны азайтыргъа мурат барды. Министр ала хайырсыз болгъаннга санагъанды. «Бийыллдан башлап окъуу юйледе жайда ишлеген лагерьлени саныны кем этерикбиз. Андан зсе, санаторийле бла шахардан тышында лагерьледе солутсакъ хайырлы боллукъду. Быллтыр бу жумушлагъа 71 миллион сом къоратылгъан эсе, быйыл а жаланда 41 миллион сом берилликди», - дегенди.

Энтта бир энчилик: бийыллдан башлап сабийлени солуулярын къураугъа эки министерство жууаплы боллукъду – Урнуу зм социальный айнытыу эмда Билим бериу зм илму. Башха регионлада да иш алай къурылыпды. Билим бериу министерство школлада солуулярын къураугъа, анга ахчаны бёлюуге жууаплы боллукъду.

Альберт Искакович айтханнга кёре, министерство жай кезиуде солугъансабийлени санын кёбейтир муратлыды – 61 мингден 65 минг- ниге дери. Бу ишге федеральный бюджетден субвенцияла берилликдиле. «Федеральный ара солутуу ишни тап къурагъаныбыз ючюн субвенцияланы эки кереге кёбейтирге боллукъду», - дегенди ол.

Андан сора да, КЪМР-ни Правительствосуну оноуу бла быйыл сабийлени уллу къаууму (240 адам) Къара тенгизни тийресинде солуруькъдуна. Бек алгъа ары граждан борчларын толтура ёлтюрюлген милициячыланы балаларын, уллу юйюрледен жашчыкъланы бла кызычыкъланы жибериргe мурат барды. Районланы бла шахарланы администрацияларыны таматаларына ол жаны бла тизмеле хазырларгъа буюрулгъанды. «Биз бюджетден тышында фонддан ахчагъа юйюрлени да солутургъа сюебиз, организацияныны, предприятияны болушлукълары бла», - дегенди министр.

Александр Меркулов а тенгиз алай узакъда болмагъаныны, солуугъа ахча да табыллыгъын белгилегенди. «Тенгиз жагъада солургъа амалы болмагъан сабийге ол къаллай уллу байрам боллукъду. Хар жылдан да тенгизге кёпден-кёп сабийни жибериргe керекбиз», - дегенди. Ол сабийле солурукъ жерлени от тюшюуден, башха къаугъаладан сакълаугъа энчи зс бурургъа буюргъанды.

ТИКАЛАНЫ Фатима.

БИЛДИРИУ

Къабарты-Малкъарда къоркъуусузлукъну къошакъ мадарлары этиледиле

Москвада 24-чю январьда «Домодедово» аэропортда болгъан теракт бла байламлы Къабарты-Малкъарда право низамны сакълаучу органла къоркъуусузлукъну жалчытыу жаны бла къошакъ мадарла этип башлагъандыла: оператив-тинтиу иш кючлендиригенди, террактланы къурагъа боллукъ адамланы ачыкълау бардырылады. Пассажирлени ташыу бла кюрешген предпрятияланы, адамла аслам жыйылгъан объектлени таматаларына къоркъуусузлукъну жалчытыугъа аслам зс бурургъа кереклиси эсгертилгенди, террорист-смертниклени къылыкъларын эсге алып, ишчиле бла инструктажь бардырыргъа буюрулгъанды.

РФ-ни Миграция службасыны КЪМР-де Управлениясы эм кюч структурала тыш къырадладан келген адамла теракталгъа къатышханларын бла къаугъанларны тохтацдырыр муратда аланы контрольгъа аладыла. Турист объектледе, санаторийледе, жашау журтлада, къонакъ юйледе, общежитледе, дача участкалада федеральный неда республикалы изледе болгъан аманлыкъчыланы, алагъа болушханланы ачыкълар мурат бла паспорт-виза низам кючленгенди.

«Нальчик» аэропортда, темир-жол станциялада, автовокзаллада адамланы кеслерин эм аланы хапчукларын кюшакъ халда тинтиу бардырылады. Къабарты-Малкъарда административ чеклени эм жол-патруль службаланы постларыны тийрелеринде милиция нарядла дайым да патрулькъ этгенлей турадыла.

КЪМР-ни право низамны сакълаучу органлары республиканы гражданларындан бу мадарла не ючюн этилгенлерин ангыларлары, инсанлыкъларына шагъат этген документлени тюз да сурагъанлай кёргюзтюрлерин, сакъ болурларын, ишеклик тудурурлан адамлагъа, сумкалагъа, траспортда ачуулургъан затлагъа энчи зс бурурларын тилейдиле. Фатарланы, юйлени, гаражланы арендагъа бергенде, аланы кимле алгъанларына зс бурургъа, документлерин сурургъа кереклисин эсгертедиле.

Аманлыкъ ишни хазырлай тургъанланы неда алгъын этилген аманлыкъланы юслеринден жукъ билген бар эсе, аны юсюнден бу органлагъа олсагъат билдириригизни тилейбиз:

РФ-ни ФСБ-сыны КЪМР-де Управлениясы

- дежурный бёлюм: 48-16-02
- «ышаныулукъну» телефону: 48-15-81

КЪМР-де МВД

- дежурный бёлюм – 40-49-10
- «ышаныулукъну» телефону - 49-50-62.

Кюч структуралагъа письмо жазып жибериргe да боллукъду:

РФ-ни ФСБ-сыны КЪМР-де Управлениясы – Нальчик шахар, Ленин проспект,4;

КЪМР-де МВД –Нальчик шахар, Кулиев атлы проспект, 10;

РФ-ни Следствие комитетини КЪМР-де Следствие управлениясы- Нальчик шахар, Ленин атлы проспект, 36.

Право низамны сакълаучу органланы бир информация арасы.

Жангылыкъла

Транспорт

Арагъа жер сайланнганды

Къабарты-Малкъар Республиканы Транспорт зм жол мюлк министерствосунда КЪМР-ни Правительствосуну буйругъу бла Нальчикде транспорт интермодальный араны къурулушун бардырыргъа жер участканы айырыр ючюн къуралгъан комиссияны жыйылыуу болгъанды.

КЪМР-ни Транспорт зм жол мюлк министерствосуну пресс-службасы билдиргенге кёре, къарагъа берилген ючю тюрлю проектден жангы аэропортну комплексини къурулуу бардырыллыкъ жерге жуукъ жер сайланнганды. Ол транспорт араны къошагъыча артыкъ къоранчла этмей айнытыргъа болушурукъду. Дагъыда бу жерни бир игиси – агъач мюлкге салынган заран биотонда аз боллукъду, Нальчикден узакъда болмай, инженер-транспорт коммуникацияларгъа да жуукъ боллукъду. Электрокючоч эм газ бла жалчытыу системалагъа къошулургъа онгла да боллукъдула.

Жер участка айырылгъаны транспорт интермодальный араны проектини къурулушларын андан ары бардырыргъа онг берликди.

Бизни корр.

ЖКХ

Эки структураны орунуна - бир управление

Нальчик шахарны жашау журт-коммунальный мюлк системасында тюрлениуе болгъандыла. Шахар округну жер-жерли администрацияларында, жашау журт-коммунальный мюлк, таплландыру эмда заказчикни службасын бирге кёшуп, бир управление этмекчиле.«ЖКХны эм таплландыруну управлениясы - заказчикни службасы» деген жангы структураны таматасы Нальчикни жер-жерли самоуправлениясыны советини депутаты, «Спецдорремстрой» ООО-ну генеральный директору Киримов Виктор болгъанды.

Ол 1957 жылда Нальчик шахарда туугъанды. 1993 жылда Къабарты-Малкъар къырал университетни окъуп бошап, инженер-къурулушчу усталыкъны алгъанды. Урнуу жолун 1976 жылдан технология оборудованияны наладчиги болуп башлагъанды эм арт кезиуде «Спецдорремстрой» ООО-ну генеральный директору болуп тургъанды. Къабарты-Малкъар Республиканы Правительствосу Сыйлы грамотасы бла да саугъаланнганды. Нальчик шахар округну архитектуру, къурулуш, жашау журт-коммунальный мюлк, таплландыру эм жашиллендириу комиссиясыны председателиди.

Бу тюрлениулени юсюнден бизге «Единая Россия» политика партиядан билдиргендиле.

Бизни корр.

Билим бериу

Тириликни хайыры

Билим бериу учреждениялары ишлеринде информация-коммуникация технологияланы, Интернетни хайырланыу Прохладна районну устазларына билимлерин ёсдюрюргe, бир бирлерине окъутуу ишде жангы затланы юслеринден сёз бардыыргъа, бек иги методика разработкаланы сюзерге онг бергенди.

Районну Билим бериу управлениясындан билдиргенлерине кёре, 2010 жылда школланы 67 процени иги кесек профессионал интернет-сообществоланы ишлерине тири къатышхандыла. Жылны ичинде ала управлениясы специалистлери, сабий чыгъармачылыкъны арасында ишлегенле зм Лесное, Учебное, Прималкинское, Псыншоко, Алтуд зм Дальнее эллени школларыны устазлары «Формирование системы общественно-государственной экспертизы учебников и организационно-методическое сопровождение деятельности Федерального совета по учебникам Министерства образования и науки РФ (ФСУ)» деген проектте, формулагъа тири къатышхандыла. Ала «Общественно-государственная экспертиза учебников» деген порталны методика кабинети бла да хайырланнгандыла.

Битеу алып айтханда, устазланы тириликлери, 2009 жыл бла тенглешдиргенде, эки кереге ёсгенди. Районну 11 билим берген учреждениясы, КЪМР-ни Билим бериу зм илму министерствосу да «Бек иги школ сайт» деген республикалы конкурсха къатышхандыла.

ТАППАСХАНЛАНЫ Аминат.

Жандауурлукъ

Жарыкъ байрам

Республикалы интернат школлада кечинген сабийле Жангы жылгъы каникулларында юйлеринде солугъандыла. Алай алагъа ариу байрам къурагъа аланы ата-аналарыны кольларындан келмейди. РФ-ни ФСБ-сыны КЪМР-де Управлениясында ишлегенле къолайсыз юйюрледен интернатда тургъан сабийлеге керти байрам къурагъа оноулашхандыла.

Управлениясы пресс-службасындан бизге билдиргенлерине кёре, бек алгъа Бабугентде 10-чу номерли школ-интернатха барыгъа келишгендие. Чекистени башламчылыкъларына Къабарты-Малкъар къырал университетни студентлери да ыразы болгъандыла. Акциягъа къатышханла жашчыкъларгъа бла кызычыкъларгъа саугъаргъа уллу телевизор, татлы ашарыкъла элтгендиле. Студентле уа сабийлеге концерт программа хазырлагъан эдиле. Интернатны директору Мокъаланы Локъман айтханнга кёре, окъуучула быллай ариу концертге эртгеден да къарамагъандыла.

Сабийчикле къонакъларгъа жарыкъ кёллю тюбегендиле. Студентле жангы шуёхлары бла айырылалмай кечге дери школда тургъандыла эм жуукъ заманда алагъа энтта келирге сёз бергендиле.

Басмагъа **ТИКАЛАНЫ Фатима** хазырлагъанды.

Россейни кубогу

Къар азлыкъ себепден

Минги тауну тийресинде 3-чю-6-чы февральда таулыжа спортдан Россейни кубогу ючюн бешинчи эришиу «Элбрус» комплексни тау-лыжа трассаларында къар аз болгъаны себепли башха заманнга кёчюрюлгенди. Аны юсюнден Къабарты-Малкъарны тау-лыжа спортну эм сноубордну федерациясыны секретары Виктория Ворошилова билдиргенди.

Федерацияны келечиси айтханнга кёре, эришиулеге хазырланыу ишле заманында тамамланнгандыла. Жалгъан хар чыгъарыу системаны хайырындан трассала да хазырланнгандыла, алай старт бериллик жергe элтген жолланы кереклисича жарашдырыр онгла жокъдула.

Эришиую не заманнга кёчюрюлгенини юсюнден къурау комитет энчи билдирликди.

Алиса ТАРИМ,
Элбрус муниципальный районну администрациясыны пресс-секретары.

«Социальный жумушланы дайым кёз туурабызда тутуп турлукъбуз»

Ахыры. Аллы 1-чи бетдеди.

Айхай да, сабий садланы проблемалары энчи контрольгъа алынырыдыла. «Единая Россия» партияны КъМР-ни Парламентинде фракциясы бу ишни «Сабий садланы-сабийлеге» партия проектни чеклеринде кьолгъа алгъанды. Анга «Справедливая Россия» да кьошулуп, тийишли кьошумчулукъ этеди. Депутатла педагог коллективле бла тюбеше турургъа, билим бериу учреждениялана юбилей байрамларына, устазланы август кенгешлерине дайым кьатышып турургъа мурат этедиле.

-Къабарты-Малкъарны оноучулары социальный сфераны эм башха салгъанлары хакъды. Законла чыгъарыучуланы уа ол жаны бла кьаллай планлары бардыла?

-КъМР-де хайырланыучуну четени, демография, бир-бир гражданлагъа кьырал социальный болушлукъ бериу, сакъат сабийлени юйлеринде окъуту, саулукъ сакълау, энчи иели медицина иш бла байламлы беш республикалы законну кьабыл этерге белгиленеди. «Россей Федерацияда туберкулёздан сакъланыуну юсюнден» Федеральный законнга тюрлениуге кийириуню юсюнден» федеральный законну КъМР-ни Парламентини Жаш тёлю палатасыны саулукъ сакълау жаны бла комиссиясы хазырлагъан проектин да жангъан тынгылыу жаращдырып, аны РФ-ни Кьырал Думасыны кьарауууна берирге мурат этиледи.

Контроль-аналитика ишни юсюнден айтханда уа, ол бек алгъа РФ-ни Президенти Дмитрий Медведев 2010 жылда Федеральный Жыйылыугъа этген Посланиясында саллыннан борчлагъа кёре кьураллыкъды. Профильни комитетни жыйылыуларында, парламент тынгылаулада, «тёгерек столлада» аналаны бла сабийлени тынгылы медицина эм социальный жумуша бла жалчытыуну игилендириу, сабийден ауурлукълары болгъанлагъа себеплик этиуню программасын эмда кьауганакъны юч жыл толгъунчу ёлюмден сакълауну системасын айнытыу, сабий поликлиникаларыны бла больницаланы технологияларын жангыртыу, алада ишлегленени усталыкъларын ёсдюрюу, акъылбалыкъ болмагъанланы араларында диспансеризацияны бардырыу, социальный сылтаула бла чыкъгъан ауруулани ачыкълау бла байламлы магъаналы вопросла сюзюллюкдюле.

Андан сора да, бизге жетген борчланы чеклеринде биз «2011-2012 жыллада Къабарты-Малкъар Республикада саулукъ сакълауну ишин жангыча кьураууну» республикалы целевой программасы жашауда кьалай бардырылгъанына кёз-кьулакъ болгъанлай турлукъбуз. Алгал программала Россей Федерацияны битеу регионларында «Единая Россияны» партия проектини «Качество Жизни (Здоровье) деген чакыныуу бла бардырыллыгъын, ол проектни Къабарты-Малкъар Республикада координатору уа Парламентни Урнуу, социальный политика эм саулукъ сакълау жаны бла комитетини председатели Жанатайланы Салим болгъанын белгилергъе сюеме.

Ахыырда айтырыгъым,РФ-ни Президентини Посланиясында белгиленген борчланы жарымындан асламы социальный сфера бла байламлыдыла. Аны себепли бизге келир сессияда да бу ишге энчи эс бурургъа дейбиз. Анга толтуруучу власть органла эмда жер-жерли самоуправлениялы органлары бла бирге ишлеуюбюз уллу себеплик этерине ышанабыз. Нек деганде жаланда келишин, бир ниетли болуп тамамларгъа кьолдан келликди не кьыйын борчланы да.

Басмагъа **Татьяна БОРОВИНСКАЯ** хазырлагъанды.

Соруу

Кесибизни терроризмден къалай сакълаяллыкъбыз?

Арт кезиуде кьыралыбызда, республикабызда да кёп мурдарлыкъла этиледиле, бушуулу ишле боладыла. Быллай кюйсюзлюклени эшиттен сайын бизни чач тюклерибиз ёрге сюелediле, жюрегибиз чанчады. Кесибизни терроризмден къалай сакълайыкъ деген соруу келеди акъылыбызгъа. Анга жууап этерлерин бир къуум адамдан тилегенбиз.

Зумакъулланы Борис,
КъМР-де Адамны эркинликлери жаны бла уполномоченный:

- Терроризм - 21-чи ёмюрню ууду. Арт заманда болгъан терактларгъа жюрегибиз кьыйналады, бу кьужур ишле бек жарсытадыла, ала халкъны унукъдурур, кьорюктуп мурат бла этиледиле. Андан кьутулур ючюн а, халкъ биригирге керекди, жаланда бирлешип хорлаяллыкъбыз биз бу амалныкъны.

Шауаланы Илияс,
КъМР-ни Парламентини депутаты, Россейни Жаш тёлю союзуну КъМР-де бёлюмюню таматасы:

- Биринчиден, ич ишле органла кеслерини борчларын тийишлисича толтурургъа керекдиле. Экинчиден, республикада ишчи жерле кьураргъа тийишлиди. Жаш адамланы баш кечиндирирге онглары болсала, ала юйюрлерини юсюнден сагъыш этерикдиле, ол заманда мамырлыкъ, келишиулюк да болур.

Рахайланы Вадим,
КъМР-де МВД-ны жамауат советини келечиси, РФ-ни МВД-сыны эмда Ич аскерлени ветеранларыны битеуроссей ассоциациясыны правленини члени:

- Бек алгъа адамла тап, тийишли жашау этерча онгла кьураргъа керекди. Кьыралда коррупция кенг жайылгъанды. Аны кетермесек, иги жаныла тюрлениуле боллукъ тюйюлдюле.

Андан сора да, телевидениядан бир бирни ёлтюрюу, тонау, аманлыкъ этиу бла байламлы программаланы, уятсыз фильмлени кетерип, аланы орунуна игиликгъе, намыысха, адепгъе, огъурлулукъгъа, ариу кьылыкъгъа юйретген затланы кёргюзтюрге тийишлиди.

Адамла хакъсызы бла алырча, саулукъларына багъарча, иш бла жалчытылынырча этерге борчлуду кьырал. Халкъны социальный жумуллары толтурулсала, социальный жаны бла изленлери тамамлансала, жаланда андан сора кьоркъуусузлукъны, право низамны сакълагъыз деп адамлагъа борч салыргъа эркинди кьырал.

Отарланы Хамит,
урунуну ветераны:

- Ата журтубузну тынчлыгъын алгъанла кимле болдула экен деген сагъышла басшыбыздан кетмейдиле. Терроризмни жолун кесер кюч кьайдан табылсын дегенлей, кюнлерибизни шургулу ондурабыз.

Алай, мен оюм этгенден, жамауат жашауда тынчлыкъ болур ючюн, тенглик, тюзлюк ючюн хар бирибиз кьаты кюреширге керекбиз. Ишсизликни азайтмай, терсине кеттенлени тюзюне бурургъа не хазна кьолубуздан келсин.

Мисирланы Хызыр хажи,
КъМР-ни Муслийманларыны дин управлениясыны председателини орунбасары:

- Жамауат бир болуп, терроризми аманлыгъын, кюйсюзлюгюн ангыласа, хар тюз ниетли адамгъа ол анга кьажау кюрешни бла мадарларындан бирлери болур эди. Ол ненча адамгъа бушуу келтиреди, ненча атаны, ананы, ол бийчени сарнатады, сабийни жилятады. Битеу дуниясы илгендирген аманлыкъчылыкъ не диннге, не адет-тёреге келишмейди. Аны жолун кесерик - халкъны бирлигиди, динни огъурлу ниетлигин жюреклеге сингдириудю, дер эдим мен.

Геннадий Коммодов ,
урушну, урунуну ветераны:

- Мен акъыл этгенден, жыйылыула бардыруу, насихат сёз айтыу бла кенг жайыла барсын бу уллу аманлыкъны жолун кесерге кьолдан келлик тойлодю. Право низамны органларына болушургъа, жамауатны, динни кючлерин хайырланырга керекди. Ол заманда терористлени аякъ топлеринде от жанарыкъды.

Римма Багова,
психология илмуланы кандидаты, КъМКъУ-ни психология эм педагогика кафедрасыны доценти:

- Терроризм жашауубузну кесеги болуп кьалгъанна ушайды. Аманлыкъчы, аны неда муну ёлтюрейим деп, сайлап айланмайды. Ол битеу жамауатха кьажауду. Белгилисича, террорист актла сунмай тургъанлай боладыла. Ол себепден адаван кьоруулану амал жокъду. Аллай болумлагъа тюшгенлени психикалары тюрленеди, ала кьоркъгъанлай, сагъайынлай турадыла. Эки ийыкъдан ол нормагъа келирге керекди. Болмаса, психотерапевтге энчи болушлукъ излей барыргъа тийишлиди.

Боташланы Хусейн,
адвокат:

- Терроризм – ол огъурсузлукъду. Аны хатасы бир терслиги болмагъан, мамыр халкъгъа жетеди. Болсада адамла право низамны сакълаучу органла бла байламлыкъ жюрютселе, эслирек болсала тийишлиди. Ишеклик туудургъан, иесиз кьалгъан сумкала, машинала кёрселе, алагъа тиймей, милицияны чакырыргъа борчлудула.

Терроризмни кьурутур жаланда бир мадар барды. Ол да юйретиудю. Анга кьажау ишни сабий садладан, школладан башларгъа керекди. Психологияда айтылгъаныча, сабийни жаны таза кьагъыт кибикди. Анда не жазсанг да, ол аны этерикди. Атаана, устазла балаланы оогурлулукъгъа, тёзюмлюкге, сабырлыкъгъа юйретселе, ала терс жанына бурулмазларгъа ишексизме.

Басмагъа **ТЕММОЛАНЫ Мухадин**, **КУЛЧАЛАНЫ Зульфия**, **ТИКАЛАНЫ Фатима** хазырлагъандыла.

ЭСДЕ ТУТУУ

Къалгъан затлары атын унутдурмайдыла

Озгъан ёмюрню жетмишинчи сексенинчи жыллларында Тырныауз вольфрам-молибден комбинат бла бирге терк атламла бла айнып баргъанды. Предприятияда продукция чыгъарыуну ёлчеми ёсе, шахарда жашау ийле, социально-культура, халкъны жашау жумулларын жалчытыучу объектле да ишлене эдиле.

Шахарны ол кьурулушларына бек тири кьатышханладан бири Баразланы Сахит болгъанды. Ол «Къабмалкъпромкьурулуш» трестни биринчи управлениясында урунгъанды эм битеу мекямланы хазна кьалмай барысыны да кьурулушларына кьатышханды, алагъа уллу кьыйын да салгъанды.

Баразлары - уллу эм шуёх юйюр, кёчгюнчюлюкню кьыйынлыкъларын сынагъан таулу халкъны бир кесекчиги. Ол заманда, 1944 жылда, Сахитни анасын, ыннасын бла аппасын (атасы фронтда эди) кьол бла энтта да тёрт сабийни Булунгудан узакъ Кьыргъызгъа кёчюрген эдиле. Таматала, жолда окъуна ауруулу болуп, кёчерик жерлерине келгенден сора кьысха заманны ичинде ауушхандыла. Сабийлени ичинде бек тамата тогъуэжыллыкъ Захида эди. Аны, эгечи Лизаны эм кьарындашлары Зарифни, Сахитни бла Магометни Кьыргъызда Наукат атын сабий юйюне тохташдыргъандыла.

Захида сабийлени кьадарларын кесини боюнуна алып, аланы не кьоркъууладан да сакъларгъа кюрешип, сабий юйню администрациясындан эгечин бла кьарындашларын бир бирлеринден айырмазгъа эркинлик алгъан эди. Жыл саны жетип, сабий юйден чыгъаргъа керек болгъанында уа, анда шапа болуп ишлергъе кьалгъанды. Кьарындашларын бла эгечин аякъландырыр ючюн, ол кесин аямай ишлей эди.

Бир кьауум заман озгъандан сора Баразлары, ата журтларына кьайтып, Тырныауз шахарда тохташхандыла. Аланы хар бири да, жашауларында кеси жерлерин табып, юйюрле кьурагъандыла. Захида ётмек бишириучю заводда ишлеп, кесини сабийлерин да ёсдюре эди. Лиза военкоматда эм шахарны администрациясында да урунгъанды. Зариф Махачкъаланы стоматология институтун кьызыл дипломгъа бошап, Мальчикде ол жаны бла кюрешгенди. Магомет а Къабарты-Малкъар кьырал филармонияда ишлейди.

Баразланы юйюрлери кёчгончюлюкден кьайтып келгенлеринде жангы жерде орналыргъа, Захида бла юйюр кьурагъанындан сора да болушлукъ этип тургъаны ючюн Османланы Хамитге ыразылыкъларын билдирередиле. Жууукълары айтханнга кёре, Сахитге юйюрде энчи кёзден кьарай эдиле: ачыкъ жюреклиди, хар нени билирге итингген, ючючу сабий - бу кьыылыкълары бла адамлагъа кесин сюйдюре эди. Кьурулуш училищени бошагъандан сора ол онбешжыллыгъында хуна кьалаучу болады. Сабийге ол бек кьыйын ишди, алай Сахит бир заманда да сокъуранмагъанды.

- Юйню сюйюп ишлесенг, ол не заманда да жылы боллукъду, - деп айта эди Сахит - этген ишине толу кючю бла берилген адам.

Аны Тырныауузда хар ким да таныйды. Белгили уста, жамауат мекямланы ишлегенден сора да, бош заманында адамлагъа от жагъала салгъанды. Ала уа биюпонлюкде да, аны энчи жюрек халаллыгъын эсгерип, адамлыгъы уллу болгъанын сагъынганлай турадыла.

Озгъан ёмюрню токъсанынчы жыллаларында кьырал кьурулушла тохтагъандан сора Сахит энчи иелеге юйле эм башха объектле ишлеп башлагъан эди. Борчун кёп жылланы ичинде бет жарыкълы толтургъаны ючюн бёлюм министерство Хаджимуратны жашы Сахитни сыйлы грамотала эм кёп тюрлю махтау къагъытла эм башха затла бла саугъалагъанды. Аны сураты биринчи номерли шахта-кьурулуш управлениясы Сыйлы кьангасына тагъылгъанлай тургъанды. Ол Урнуу Махтаулукъну ючюнчю даражалы ордени эм «Айырмалы ишлегени ючюн», «Урунуну ветераны» деген майдалла бла да саугъаланнганды.

Сахит кесине намыс бергенлени сыйларын бек кётюргенди. Кёпле уа аны «Саша-Пахтакор» деп таныучу эдиле. Футболну бек сюйгенледен бири болгъанды. Совет Союзну заманында Ташкент шахарны «Пахтакор» командасыны ойнагъанына кьайгъыра эди. Анда бек сюйген оюнчуу уа Геннадий Красницкий болгъанды.

Ол бек адеплиди, ачыкъ жюрекли, кьаты халлы болгъанны эм жашауну сюйгени бла белгили эди. Аны кьадары биогюнлюкге дери жашамазгъа деп болур эди, алай Бараз улу ишлеген затла, адамлагъа кьуллукъ этип, аны атын энтта да кёп жылланы ичинде унутдурлукъ тюйюлдюе.

ТЕМИРЛАНЫ Анатолий.

Жаш фахмула

Къадалып кюрешгенни - жолу кенг

Бызыныгы элде жашагъан Ботталаны Хызыры жашы Борисни окъуудга жетишимлерини юслеринден «Заман» газетде жазгъан эдик. Кёп болмай а аны Финляндияда окъургъа чакыргъандыла.

Ол 11-чи классны окъуучусуду. Алгъаракъда уа аны, Обнинск шахарда «Интеллект будущего» деген Гитче илму академиясы Битеуроссей сабий организациясы чакыырын, таулу жаш «Европалы филология школ» деген билим бериу проектге кьатышханды. Ол кеси да ноябрь эм декабрь айлада Швециядa бла Финляндияда бардырылгъанды.

Бу программаны магъанасы - гуманитар билим альыда фахмулу окъуучуланы айнытыу эм школчуланы башха кьыралланы тиллерине эм культураларына жууукълашдырыуду. Анга республиканы кёп жерлеринден келген, ингилиз тилден бардырылгъан тюрлю-тюрлю конкурслагъа, олимпиадаларгъа кьатышып, алчыла болгъан бек иги окъуучула айырылгъандыла. Ала оноулан эдиле.

Жашла ны бла кьызланы араларында жетинчи-онбиринчи классланы окъуучулары бар эдиле. Ала Ботталаны Борис, Атмырзаланы Тахир, Жашауланы Омар, Молланланы Мариям, Акъболатланы Белла, Гекжиланы Лаура, Османланы Фатимат, Атмырзаланы Жаннет, Балыналаны Карина, Байсолтланы Тенгиз эдиле. Бу жашланы бла кьызланы барысы да илмутинтиу иш бла кюрешедиле. Ары бергъанлары ючюн къоранчланы жарымын академия эстгенди, кьалгъанын а ата-анала кеслери тёлегенди.

Борис Тырныауз шахарны бешинчи гимназиясында окъуучан тенгле бла бирге Питерге дери поездге баргъанды. Анда ала эки суткагъа жууукъ заман тургъанлыдыла. Бизни жерлешлеribизге ёмюрлюк кьаларын, паркларын кёргюзтгенди. Андан сора Хельсинкиге, ызы бла да Стокгольмгъа. Швециядa ара шахарында аланы жангы дерсле, конкурсла, чыгъармачы проектле, музейлеге, кёрмючлеге жолоучулукъла да сакълай эдиле. Анда школчула «Карис» колледжни общежитинде тургъандыла.

Халкъла аралы проектге кьатышханы бла байламлы Борис сертификат бла саугъаланнганды. Ол а таулу жашха «Расеборг» арада хакъсыз билим алыргъа онг береди.

Тинтиу ишни Ботталаны Борис сегизинчи классда окъуъланында кьолгъа алгъанды. Андан бери жаш, тюрлю-тюрлю конкурслагъа, конференциялгъа, фестивальлагъа кьатышып, даражалы дипломлагъа, грамоталагъа, свидетельстволагъа, сертификатлагъа тийишли болгъанды.

Ол, билим алыуда айырмалы болуп кьалмай, спортда да белгили жетишимлере жетеди. Ол «Орлёнок» Битеуроссей ара лагерьде болгъанында, «Спортландия» жарыкъ стратлагъа кьатышып, эришиуледе хорлап, биринчи болгъанды, ушкокдан атып республикалы эришиуледе хорлагъанды, чекчилени да тири болушлукъчусуду.

- Билим алгъаныбыздан сора да, Швецияда бла Финляндияда тургъан кюнлерибизде бизни программабыз сейирлик эм хайырлы эди,-дейди Борис. –Стокгольмда суугъа батхан «Васа» кемени музейине баргъанбыз. Аны ауурлугъу 3030 тонна тартады. Ол су тюбюнде 333 жыл тургъанды. Аны ёрге чыгъарып, музей этгендиле. Скандинавиялы эски кьалагъа ушайды кеси да. Сабий музейге да элтгендиле. Анда гитче поездчикге олтуруп, таурухлу жерге баргъанбыз. Жолда уа бизге жомакъла айтхандыла.

Лютеранланы баш килисалары да кесине эс бурдургъанды- уллу залда патчаханы бла принцлени саркофаглары турадыла. Стокгольмда Нобельни музейи да барды. Анда ол илмуда жангылыкъланы, уллу жетишимлени юслеринден хапарлайды. Дагъыда нобелевский ингирде кьонакълагъа саллыкъ азыкъны меносу ахырына дери уллу кьашырынлыкъда турады.

Столланы юсюн жасар ючюн, фарфордан 33000 эм 1 зат керек болады. Ол бир зат 94-жыллыкъ принцесса Лилианныкъыды, ол ичги ичмейди, кьалгъан затла уа кьонакълагъа деп хазырланадыла. Бек сейирлиди 12-кьатлы «Европа» паром да. Аны тёрт этажы суу тюбюндеди. Ол а уллу шахарчады.

Борис бизге дагъыда кёрген затларыны юслеринден хапарлады. Август айда уа ол нёгерлери бла бирге Швейцарияны Готланд шахарына барыр умутлуду. Россейден ары жаланда элли адам чакъыряллыкъды, аны себепли бек игилени да игилерин айырлыкъдыла. Борис да аланы араларында болур деп ышанабыз.

ХОЛАЛАНЫ Марзият.
Суратны автор алгъанды.

ШИМАЛ КАВКАЗ КЮН САЙЫН

Къурулушчула бла экологланы кенгешлери

Тёгеркдеги къудуретни къурулуу жаны бла ООН-ну программасыны экспертлери (ЮНЕП) Сочиде олимпиада объектлени ишлей тургъан къурулушчуланы эм кишиге бойсунмагъан экология организацияланы келечилерин кенгеширгъе чакъыргъандыла Оюнлагъа хазырланыуну экология бла байламлы болгъан вопросларын жамауат бла, табийгъатны къоруулаучу организацияла эм подрядчикле бла сюзюу жетишимли бардырылгъанды.

-Сочиде тенгиз жагъаланы эм экосистеманы сейирлик жерлери бардыла, ала Оюнланы инфраструктураларын къурашдыргъанда, толусунлай эсге алынырыкъдыла. Ол экосистемалагъа оноу этиу бизни, экологланы бла борчубузду,-дегенди миссияны башчысы Теодор Обен.

Аны айтханына кёре, ма ол береди «керлерин сынаргъа, келир кезиуледе кёп тёлюле хайырланырыкъ багъасызы сынауланы жыйыщдырыргъа». «Олимпиаданы къурулушчуларыны алларында сюелген шёндюгю бла борч – ол экосистемаланы тап хайырланып, былайдагъы сейирлик кьудуретни кьорууларыкъ амалны табыуду эм къурулушла бла байламлы тюшген зараланы кетериудю»,-дегенди Обен.

Жангыз цирк угъай, культура ара

Грозный шахарда шёндюгю заманны излемлерине келишген стационар цирк ишлерикдиле. Аны юсюнден ИТАР-ТАСС-ны корреспондентине РФ-ни культура министри Александр Авдеев пресс-конференциясы кезиуюнде билдиргенди.

Росгосциркни генеральный директору Александр Калмыковну айтханына кёре, ол алгъаракълада Чечен Республиканы оноучулары бла тюбешгенди, анда билдиргенине кёре, бу жылны ахырында улуу стационар циркни ишлен башларыкъдыла. «Ол къуру цирк болуп къалмай, спорт эришиулени, искусство фестивальланы бардырыргъа, кино кёргюзтюрге жарарча культура ара да боллукъду».

Цирк ишни айнытыуну юсюнден Культура министерство жарашдыргъан баш проектледен бири къуру жангы цирклени ишлеу тюйюлдю, аны бла бирге эски болгъанланы да жангыртыуду. Культура министерство берген шартлагъа кёре, быланы мюлк комплекслери 80 процентге тозургъандыла. Аланы тепдирилмезлик ырысхыларын тап халгъа келтирир ючюн, Росгосциркде энчи управление кьурарыкъдыла. Культура министерство башчысы Александр Авдеев бир бёлек зат билдиргенди: «Шёндю Курскедеги циркге ремонт этиу бошала барады, мартда уа Ярославльдеги циркге ремонт этилликди, андан сора Сочидеги циркге кезиу жетеригди, аны халы бек осалды. Сора Петербургну циркине ремонт этиу башланырыкъды».

Черекден танкны чыгъарыу операция

-Волгоград областны Суровикино элини тийресинде черекде батып тургъан Т-34 танкны чыгъарыу операция баштланнганды. Добрая черекде 4 метр теренликде батып турады «тридцатьчетвёрка,-деп билдирген эди пресс-конференцияда патриот эм излеу ишле бла область араны директору Михаил Кудинов.

-Танкны чыгъарыуну уллу кючю болгъан ремонт эвакуация машина бардырлыкъды бир сагъатны ичинде 10 сантиметр терклик бла. Бу сейирлик операцияны кьууанчлы халда толу бошар кезиуге Уллу Ата журт урушну ветеранларын, къазакъланы, жаш тёлюню да чакъырганбыз,-дегенди Кудинов.

Аны айтханына кёре, эки жыл мындан алда энчи коллекционерле танкны чыгъарыргъа юкрешген эдиле. «Ала юзмезден толу машокла бла черекни бир жанына окъуна бургъан эдиле, болсада танкны уа чыгъаралмай кьойгъандыла. Биз а энди аны чыгъарыргъа тынгылы хазырланып киришгенбиз. Водолазланы бирикдирилген командасы черекден юзмезден толу машокланы чыгъаргъанды, аланы битеулю ауурлукъдыла 10 тонна чакълы эди. Бек уллу болушлукъ этгендиле 20-чы мотострельковая бригада, районну администрациясы, тийреде жашагъан адамла»,-дегенди Кудинов.

Суула къутурурла деген къоркъуу барды

Краснодар крайда тохтаусуз жауугъан сакъ жауунланы хатасындан черекледе суула кёбейип, ала къутururла деген къоркъуу барды. Аны юсюнден ИТАР-ТАСС-ны корреспондентине Россейни МЧС-ини регион Бау управлениясында билдиргенди.

-Черекleни суулары Къобан черекни юг-запад кьошакъларында эм Пшиш, Пшеха, Белая черекле кечче 25-чи эм 26-чы январьда къутурлукъдула, деп шарт айтханды оперативный дежурный. Синоптикле да Абинск, Апшеронск, Белореченск, Северск, Крымск, Туапсинск районлада, Горячий Ключ шахарны тийрелеринде болумла осал боллукъларын бидиргендиле. Энчи алып айтханда бир-бир эллени суу басар, черекле жагъаларын ашаргъа, кёпюрлени оярга, жашау магъаналары болгъан объектлени бузаргъа боллукъдула.

Озгъан жылда 15-чи эм 16-чы октябрьледе жауугъан сакъ жауунланы хатасындан къутururгъан Туапсе эм Пшиш черекле Туапсе эм Апшерон районлада 30 элни басхан эдиле. Табийгъат къайынлыкъны зонасында 70 минг адам барды, 1,8 минг юйню суу басханды. 17 адам ёлгенди. Суу басханны зараны 3 миллиард сомду.

Казармада газ атылгъанды

Ханкъалада (Грозный шахарны этеги) газ атылгъанына хатасындан алты адам ачыгъанды. Правону къоруулаучу органлада айтханларына кёре, газ Россейни МВД-сыны Болжаллы халда бирикдирилген къауумуну территориясында болгъан казармада атылгъанды. Беш милиционер бла бир уборщица жаралы болгъандыла.

-Толу болмагъан шартлагъа кёре, жашауда хайырланыучу газ, быргъы тешик болуп, андан канализация системагъа ычхынгъанды. Ол атылгъанда, адамла ачыгъандан сора да, казарманы адамлары жашагъан юч журтуну бир - бир жерлери оюлгъанды,-деп билдиргенди правону къоруулаучу органлада. Ол тийреде инспекторла-кинологла итле бла тинтиу ишлени бардырадыла. «Чачдырыучу затладан кьалгъан-кьулгъан табылмагъанды»,-дегенди агентствону ушакъ келечиси.

Къыйын болумлагъа тюшмезча

МЧС-ни Юг регион арасы 2014 жылда олимпиаданы ара шахарында бек алгъа бардырыллыкъ эришиулени кюнюне – Россейни Кубогу эм Европаны Кубогу ючюн Тау-лыжа спорт жаны бла эришиуле бардырыллыкъ кюнгге - кенг халда хазырланыуну башлагъанды.

Тауда орналгъан Красная поляна элни тийресинде 20-чы-21-чи январьда табийгъат эм техногенный къыйматлы къыйын болумланы болдурмаз жаны бла команда – штаб юйрениуле бардырыллыкъдыла. Алагъа Адыгеяны, Ставрополь крайны, Къарачай-Черкесни къутхарыучулары, аныча МЧС-ни авиациясы къатышырыкъдыла, деп билдиргенди ИТАР-ТАСС-ны корреспондентине МЧС-ни Сочидеги управлениясында.

Юйрениулени баш мураты – «Роза Хутор» тау-лыжа курортда 8-чи февральдан 27-чисине дери бардырыллыкъ эришиуледе къыйын болумла болсала, биригип ишлеуню жалчытыуду. МЧС-ни жамауат бла байламлыкъла жюрютген Управлениясыны бёлюмюню начальнигини орунбасары Вадим Рамазановну айтханына кёре, юйрениуле табийгъат болумла терк осаллангъан, хар терен жауугъан сууукъ кезиуледе, туманда, къаты желде, къар юзюлюрге болур дегенге къоркъуулу тёшледе ишлерге кюрешедиле.

- Къыйынлыкъгъа тюшген зонада 2500 адам къалса, аладан 200-сю эришиулеге къатышханла, 300-сю солугъанла эм Краснополянск округда жашагъанла барысы да болсала, аланы къутхарыргъа керек болады. Ма ол кёлюм ишни къалай кьураргъа эм жашауда бардырыргъа юйретиудю,-дегенди МЧС-ни келечиси.

ХАЛКЪЫБЫЗНЫ АЙТХЫЛЫКЪ АДАМЛАРЫ

Уллу алимни уллу адамлыгъы

Алийланы Баблашны жашы Умар туугъанлы - 100 жыл

Къабарты-Малкъар къырал университетде окъуған беш жылны ичинде, не айтсакъ да, Умар Баблашевичге жеттен устазыбыз болмағанды деп бизни курсну студентлери бир ауудан арсарсыз айтырыкъдыла десем, жангылмам. Бизниызыбыздан келгенлени оюмлары да алайды. Бюгюн биз бирге жолукъсакъ да, ана биличимин, адамлыгъын эсгеребиз, айтхан сёзлерин сагъынып тансыкълайбыз.

Уллу алим лекциягъа, кюле, чам, лакъырда зте, келир ди. Не къыйын теманы юсюнден лекция окъуса да, тынч анғылатыуну амалларын табар эди эм хайырланыр эди.

Ол кезиуде жанғыдан къуралған окъуу юйде, артыкъда малкъар тил бла литература кафедрада, битеулю тюркологиядан уғай эсенг да, бизни кеси тилибизни, литературабызны юсюринден окъуу керекле, китапла жокъну орунунда эдиле. Болсада Умар Баблашевич кесини энчи библиотекасындан къол жазмала кетлирип, бизни чырмаусуз билим алырыбызға къайырғанды, бизни билим алыуға кёллендиргенди.

Аны ариу ауазына, хар сёзню шарайысыз айтханына тынғылап турлугъунг келе эди. Малкъар тилни окъута туруп, сау эки сағатны лекциясына тынғыласанг, бир орус сёз къошмаз эди.

Адамлыгъыны уллулугъуна, демнгилни билими, илмуу болғанына шағатлыкъ этген шартла кёпдюле. Андан да бег а аллай белгили алимни жашауда кесин бир бош суратлаусуз жюрютгени аны хар студентге башха тюрлю жууукълашдырғанды. Ол кюлунда окъуған жаш адамланы билим алыуда не гитче жетишимлерине да башха тюрлю къууана эди. Къууанғанын а кеси ичинде жашырып къоймай, аны башхала да билирча, эсге алырча этгенди.

Не бла? Биринчиден, дерсге келсе, ол неда бу студент быллай иги иш этеди деп аны хар курсда айтханды. Андан сора уа, не аз да уллу кёллюлюк этмей, керексиз гынттығына берилмей, кюлуна къаламаллып, республикалы газетлеге аны юсюнден жазғанды. Сёз ючюн, Умар Баблашевич манга къарачай, малкъар тиллени синтаксис, морфология энчиликлерини юсюнден курсовой иш жаздырады да, кеси мени бла олтуруп, план жарашдырады, къаллай литература бла шағырей болурға кереклисин айтады.

Ол заманда Къарачайда, Малкъарда чыкъған суратлау литература болуп, барысын да окъуп, кесим билгеннге кёре, ол темаға аз-маз иш кибик жазған эдим. Анға Умар бек ыразы болуп, аны юсюнден «Коммунизмге жол» газетге да жазады. Андан сора уа илму-излем институтха айтып, къол жазмамы ары алдырады.

Алай сакъ болғанды жанғыдан тириле башлаған илмубузғъа, литературабызға да. Бир жолда 1964 жылда жайда Будайланы Ахмат (жаннетли болсун) Умарны да алып бизни элге - Огъары Бахсанға - келеди. Саулай эп аны сыйлы къонакъча кёреди, къурманлыкъ этип сыйлайды. Ол кюнледе алим ныгъышда олтурғанла бла кёп ушакъ этеди. Алағъа кеси билген кёп затны юсюнден хапар айтады.

Къартладан бирлери уллу Алий улуну (ол тукъумда жюк Умар болғъандыла, экиси да уллу алимле) юсюнден хапар соргъанда, ол аны битеу тюрк миллетлени илмуларын айнытыуға салған къыйыныны, адамлыгъыны, билимини юсюнден айта келди да, былай деди:

- Бизни Умар - менім тукъум къарындашым - уллу алим болуп къалмай, уллу къырал къулукъчу эди. Алай Энейланы Магометни адамлыгъына бла билимине уа ол кесинден да бек бюсюрей эди. Ол ёлген кюнледе мен сабий жаш болуп Ростовда эдим. Мени ары бизни Умар окъутурғъа алтған эди. Бир кюн эрттенликде биреу келип, Эней улу ёлгенди дегенлей, иги кийинген да этмей, мени да биргесине алып, чабып алағъа барды. Отоғъа киргенлей, Магометни ёлюгюне къапланып: «Бағъалы къарындашлыбыз, сен бизни кимге къоюп кетип бараса?!», -деп жилярды.

Къарачайны Умары, Малкъарны Магомети да бир бирге билек бла, эки халкъны да сейирлерине къуллукъ зте эдиле. Алай бу уллу къырал къуллукъчуланы, алимликлери болған адамлары-бызны къадарлары да бирча жарсыулу эдиле...

Ныгъышда алай ушакъ этди да, сора жаш адамлағъа айланып: «Жашла, кёремисиз бу ныгъышда олтурған, ёлетден сау къулуғъан акъсакъалланы, ала биогюн бардыла, тамбла аланы тапмазсыз. Хар айтхан сёзлерине кулакъ салығъыз, аланы хар сёзлери алтындан бағъалыды.

Сора сизни бу зттегени элигизде унутулурғъа жарамазча затла кёпдюле. Аланы къалам бурнуна алығъыз. Заман оза барғъаны сайын, ала жокъ бола барлыкъдыла. Келир тёлюлеге тарыхле шартланы, архитектура эсгертмелени къоярыкъ сизсиз. Аны унутмағъыз. Кёремисиз былайда бу бурун тирменчикни. Ол да халкъны тарыхыды. Биогюн барды, тамбла жокъду. Халкъ а кесини озған заманын билмей, аллар тиманнга жол салалмайды, - деп, кёп ахшы насийхат сёз айтхан эди.

Аланы биогюн - 2011 жылда-эсге тюшюрсенг, ол хар затны алғъа къарап билгенине сейир этесе. Сёз ючюн, 1966 жылда уллу ырхы келип, ол тирменни, халкъыбызы кёчюнчюлюк сынағъынчы ишленнген юйледен да хазна жукъ къоймай алып кетген эди.

Умар кёчюнчюлюк жыллада жашауну ачылығъын кеси башындан сынағъанды. Ол Къырғызстанда Фрунзе шахарда (шёндю Бишкек) университетде тюркологиядан окъутуп турғанды. Бир жол лекциядла тюрк тиллени юсюнден сёз барғъанда, къарачай-малкъар тил да тюрк тилледен бириди деп айтхан ючюн анны НКВД-ғъа, КГБ-ғъа чакъырып, соруу этип, алай тил къайда барды, ол болғъан зсе да, энди жокъду, аны унутур заман болғъанды, дегенлерин къуру да жарсып айта эди. Аны ючюн ди бизге бу ёлюп жанғыдан тириле башлағъан тилибизни къуру да аманат этгенлей, аны ариулугъун, демнгилилигин сезерибизге къайғырғъанлай турғъаны.

Алийланы Баблашны жашы Умар битеу Север Кавказда филология илмуланы доктору деген илму даражағъа биринчи тийишли болғъанды. Хау, аллай атха кертиси бла да, тийишли эди ол. Алай мен былайда быллай бир шартны белгилерге сюе эдим. 1972 жылда Москвада СССР-ни илмула Академиясыны «Наука» китап басмасында аны «Къарачай-малкъар тилни синтаксиси» деген китабы чыкъғъанды. Ол анға автор уллу къыйын салғъанды. Анда тилибизни илму мурдорда тинтип, аны битеулю тюркологияда орунун, энчиликлерин белгили этгенди.

Алай китапны чыкъғъаны бир жаны бла аны къууандырған уғай, жарсытхан этгенди. Аны къой, ол аны замансыз ёлгенине себеплик этгенди. Нек? Умар кеси да ол китап къолуна тюшген кюнледе башына хан чабып, 1972 жылда кюз артында ёлгенди.

Биз, аны студентлерини бир къууму, сюйген устазыбызны дууасына Къарачайғъа барғъаныбызда, аны жууукълары, юй бийчеси айтханларына кёре, Умарны жарсытхан китапны асыры бек къысхартылғъаны, тиражы жаланда минг экземпляр болғъаны зди. Алай андан да бек жюрек къыйынлыкъ берген а - китап чыкъғъанда, анға Москвадан: «Не Къарачайда, не Малкъарда книготоргла сени китабынны заказ бергип алырғъа унамағъандыла да, андан китап басмағъа кёп заран тюшгенди», - деп сёлешгенлери эди.

Ол заманда Умар мени илму ишим Къарачайғъа бла Малкъарғъа деп жазылғъанды, аны ала да сансыз зте эселе, сора мени аллай бир къыйналып жазғъан илму ишим кимге керекди деген сағъыш алимни жюрегине бичакъ болуп чанчылғъанды. Андан сора кёп да турмай, хайт деген жыл саныында - 61 жылында -ол дуниядан кетгенди.

Умар Баблашевич тил илмуну айнытыуғъа къыйын салып къоймай, литератураны да иги билгенди, аны халкъғъа жууукъ этерге кюрешгенди. Кеси уа кёп посмаланы, назмуланы повестлени, драма чығъармаланы атворуду. Орус классикелни къарачай-малкъар тилге кёчюрюуге да уллу къыйын салғъанды.

ТЕММОЛАНЫ Мухадин.

Ачыкъ ушакъ

Автомобилистлеге 2010 жыл, алғын жылла бла тенглешдиргенде, кёп тюрлениуле келтиргенди. Бузукъулукъла ючюн тазирлени ёлчеми ёсгенди, жоллада жюрюню жорукъларыны бир къууум пунктлары да къаты болғъандыла. Бу тюрлениуле не хыйсан бла этилгенлерини, ала жол-транспорт аварияланы санын азайтырғъа къалай бла болушулукъларыны юсюнден биз Къабарты-Малкъар Республиканы Ич ишле министерствосуну УГИБДД-сыны башчысыны орунбасары полковник Эристауланы Абдурахман бла ушакъ этгенбиз.

«Бизни эм магъаналы борчубуз - бузукъулукъланы профилактикасыды»

- Абдурахман, озған жыл, аны аллындағы жылла бла тенглешдиргенде, къаллай тюрлениуле болғъанларыны юсюнден айтсағъыз эди.

- Тенглешдирип айтханда, жол-транспорт аварияланы саны 3,3 процентге азайғъанды. Саулай да жылда 733 аллай осал иш болғъанды, алада 919 адам ачығъанды, 133-сю уа ёлгенديле. Бу тарихле быллыдан зсе тёрт эм 23 процентге азайғъандыла. Автобуслану водителлерини хаталары бла болғъанланы саны да тюшгенди.

Хар авария не ючюн, кимни хатасы бла болғъаны да терен сюзюледи. Водительми терсди огъесе жолну болуму осалмыды - ала барды да тинтиледие. Алғын жылладача, ол хаталаны асламысы машина жюрюген жолну эркинлик болмаған жери бла этиу бла байламлыды. Водителле къызыу барғъанлары неда жолну терс жаныны чыкъғъанлары баш сыытауладан бириди.

Жоллада жюрюню жорукъларында бир къууум тюрлениуле болғъандыла. Аланы не магъана бла этгендие?

- Кертисин айтханда, ол жорукъларғъа болмағанна уллу тюрлениуле этилгендие. Бизни республикада, саулай къырада да автомобилени саны терк ёсюп барады. КъМР-де жоллада жюрюуге хар жыл сайын онеки-онётёрт минг машина къошулады. Аны себепли жорукълары да тюрлене барадыла эм ала, хазна къалмай, барысы да къаты болғъандыла. Аланы кереклисин а биогюнлюкде жашау кеси кёрюстеди. Ала битеу Россейде да бирчадыла.

Алайды да, сёз ючюн, 2010 жылда ноябрьде экі белгили тюрлеиу болғъанды: тёгерек жюрюген жолну биринчи ётерге кимни эркинлиги болғъаны бла бара турған машинаны жуукъ жарытхан чыракълары жанып турурғъа кереклиси. Биринчисини юсюнден былай айтайым - ол жорукъ бла кёп къалмай битеу тыш къыраллада жюрюйдюле. Ол къоркъуусузлукъғъа иги себеп болады, биотюнда машиналаны саны кёп болса. Экинчи жангылыкъны магъанасы да къоркъуусузлукъдан келеди. Бирле кюндюз чыракъланы жандырып жюрюгени хайыры жокъду, дейдие. Алай ол терс оюмду, ол жорукъну магъанасы бек уллуду, не жарыкъ юкю болса да, чыракълары жанған машина узакъдан окъуна иги эсленеди, водитель да бирси машиналаны иги кёреди.

Дағъыда тюрлениуледен бири – энди битеу машиналаны бла автобуслану водителлери эм пассажирле къоркъуусузлукъ бел бауну къысарғъа керекдие. Башхалығъы жокъду - энчи иели неда службалану машиналарымыдыла, ол жорукъ барысына да бирчады.

Жаяу жюрюгенлеге энди жолну бир жанындан башха жанына жаланда эркинлик берилген жерледе ётерге деп тохташдырылғъанды. Аланы тохтап жибермеген водителлеге салынған тазир да жюзден минг сомғъа дери кёбейгенди.

- Тазирле уа къалай тюрленгендие?

- Бу жаны бла да кёп тюрлениуле болғъандыла. Сёз ючюн, машиналаны миялалары жарыкъны эркинлик марда бла ётдюргенни ючюн салынған тазир беш жюз сомғъа дери кёбейгенди. Ол ачханы сен, окъуп бошағъандан сора, артха къайтарырғъа керекзе. Башхача айтханда, ол ачханы сен иш хакъынғдан бёлюп, жерине салырғъа тийишлиди.

Билим бериуде улуу тюрлениулени юсюринден сёз башланды зсе, быллай затны юсюнден да айтырғъа керек болур: Билим бериу эм илму министерстводан Жарыкъландырыу министерствону, башхача айтханда, школда билим бериуню, айырсакъ, тап болурму эди. Дворкович анға кеси башчылыкъ этерге окъуна хазырды.

Бу тюрлю оюмла энди этилиргe керекли ишледие, дерге керек болурбуз. Кремльни чиновнигин бусағъатда тынғысыз этген проблемала бардыла. Ачханы Россейдеи тышына кетиую, кризисни кезиуонде ёлчемле бла тюйюл зсе да, алыкъа тохтатылмағъанды. Ара банкны билдириуюне кёре, былтыр Россейдеи тышына 40 миллиард доллар ачха кетгенди, ол а бек къайғылы белгиди.

-Бу тюрлю осал иш айырыуда аллы белгисизлик бла байламлы болурму? Баям, саулай тюйюл эсе да, болурғъа да болур,-дейди Дворкович. –Мен оюм этгеннге кёре, жаланда айырыуда аллы болум бла уғай, бир белгили регионлада халны тапсызлығъыны хатасы да жетеди ол тюрлю осал ишни тюзелмегинине. Кёп жеркде коррупция азаймайды. Бу шартны хатасы айырыуда аллы бир-бир бузукъулукъла ючюн водитель машина жюрютюрге эркинлик берген удостоверениясы да сыйырылады. Тазирлени кётюрюу бла къырал водительлени закон белгилеген мардада тутарғъа кюрешеди. Ол мадарла уа, сёзсюз, иги хайыр бередие. Бузукъулукъ этерини аллында адам ани ючюн къаллай жууапха тартыллыкъма деп иги сағъыш этерикди.

Озғъан жылғъа дери закон бла водительни къанында 0,3 промиль спирт болурғъа эркинлиги бар эди. Энди уа ол жаны бла не тюрлениу болғъанды, аны магъанасы да къаллайды?

- Кертиси бла, ол бек баш тюрлениуледен бириди. Алғын водитель жолғъа чығъарыны аллында белгиленнген мардадан чыкъмай бир бокал пиво ичерге жарарыкъ эди. Энди уа Россей бу жаны бла бек ючлю закону болғъан къыралланы санына киргенди.

Сёзюсю, бу жорукъну хайырындан аварияла да азырахъ боллукъдула. Не аз да ичген адам энди базынын жолғъа чығъаллыкъ тюйюлдю, нек дегенде жууапха тартыу къатыды, андан, алғъадача, жеңгил ычыналлыкъ тюйюлдю киши да.

Бу тюрлениую жаратмағъанла да дағъдыла. «Бир-бир дарманлада спирт барды, ауруп турғъан адам аны ичип жолғъа чыкъса, аманлыкъчыланы санына тюшеди», дейдие ала. Алай аны ючюн дап къан анализ этилирге болукъду, ол а бузукъулукъ болғъанын бла болмағъанын тюз кёргюстеди.

Жоллада аварияланы санын азайтыр ючюн, жорукъланы къаты этгенден сора да, бир башха амалла хайырланырыкъмыдыла?

Бизни эм улуу магъаналы борчубуз – бузукъулукъланы профилактикасыды. Бек башы, водительле анғыларгъа керекдие жоллада жюрюню жорукъларына бузукъулукъ этмезге жарамағъанын, ол, кесини жашауундан сора да, башхаланы жашауларына къоркъуу салғъанын.

Ол жаны бла бизде пропаганда бёлюм барады. Ол жоллада жюрюучюлеге бу жорукъланы анғылатханлай турады. Мында урунғанла ишни дағъыда школлада, предприятиялада да бардырадыла. Телевиденияда, газетледе, радиода да айтылғъанлай турады.

Ушакъны **УЛБАШЛАНЫ Мурат** бардырғъанды.

Сурат авторнуду.

Жаш фахмула

Геккиланы Бахатны жашы Казбек, Жанхотияны орта школун алтын майдал бла бошап, КъМКъУ-ну филология факультетини ингилиз тил бёлюмюн да айырмалы тауусханды. Дағъыда, экономикадан экинчи бийик билим алып, аспирантурағъа да кирген.

Жууукъ заманда илму ишин къоруулар муратлыды. Телевиденияғъа къарағъанла уа аны Къабарты – Малкъарны «Жангылыкъларында» таныргъа боллукъдула. Бир жылдан бери аланы бардырады. Аны бла ушағъыбыз да асламында ишини юсюнден эди.

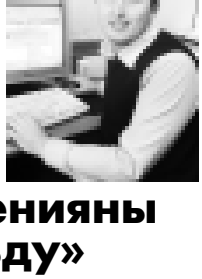

«Манга телевиденияны иши бек жууукъду»

- Арт заманда жашла журналистикағъа барырғъа алай бек итинмейдие. Сен а къалай бла келгенсе телевиденияғъа?

- Телевиденияғъа «Жангылыкъланы» малкъар тилде бардырырғъа адам керек болғъан билдириую атам кёрюп, ол айтхан эди манга. Келеме да, орусчадан малкъар тилге кёчюр деп, 4-5 текст бередиле. «Экзаменторларым» а Герийланы Сафар бла Жангоразланы Мариям эдиле. Билгеними, кёчюрюргe кюрешеме. Бир къаум жерде чурумчукъланы айтып, ишлерге болгъуну билдиредие. Таулу эдле тууун, анда ёсгеним себепли тил бла къыйнамағъанма. Жаланда телевиденияны тили, стили башхаракъды, анға тюшюнюргe керек эди.

Манга къуру таулуда уғай, биргеме ишлегенле барды да болушындыла. Хар бирини сёзюне тынғылағъанма. Геляхланы Зульфираны, башхаланы да айтханларына тюшюнгенлей турғъанма. Сафарғъа уа артыкъда ыразыма.

- Ары дери камера, халкъ аллында уа ишлегенмисе?

- Уғай. Газетте бла телевиденияғъа интервьюла берген болмасам, ишлемегенме. Бек къыйыны да камерағъа юйренгенди.

Эфирге биринчи кере озған жыл 1-чи февральда чыкъғъанма. Алыкъа сёнауум болмағъаны себепли, ол тюзюнлей эфир болмай, алғъадан жаздырғъан эдик. Архивбизде ол кезиуюню кёрсем, кеси кесиме кюлюмсюремей къараялмайма. Камераны аллында эркин туруп, текстни да шатык окъуп, керекли эмоцияла зте билген тынч тюйюлдю.

Бизде ишлегенле Москвағъа барып, анда «Россия» каналда стажировка ётер амаллары барды. Озған жыл бир къуумубуз ёсдюргенди усталығъын. Мен ары февральда барлыкъма да, ол заманым бош ётмез деп ишанырығъым келеди.

- Малкъар тилде «Жангылыкъланы» бардырырғъа алынып, орусчағъа уа къалай кёчдюнг?

- Малкъар тилде ишими бир ыйыкъ бардыра, экинчиде уа солуп турғъанма. Ол кезиуомде корреспондентлик иш бла да кюрешип башлағъма. Бизде алайды: эфирни бардырғъанла да эллеге, башха жерлеге барып, сюжетле хазырлайдыла. Аз – аздан малкъар, орус тилледе да мен аллай материалла келтиреме да, «Жангылыкъланы» манга орус тилде да ышанадыла.

Былайда чырмау тилледи. Мен ингилиз тилни окъуй, немисчағъа да уллу эс бурғъанма. Малкъар бла орус тиллени уа башхалача окъуғъанма. Эфирни бир ыйыкъны малкъар, экинчи ыйыкъны орус тилледе бардырғъанын себепли, аланы биринден бирине кёчгенин къыйыныракъ да кёрюнеди.

- Санға асламысында къайсы районлағъа, эллеге барырғъа тюшеди?

Бизде хар корреспондентни кесини району барды, эрттеден бери ары барып турғъан. Сора бирле андағъы пресс – службадағъыланы, адамланы да иги таныйдыла, алай бла аланы ишлери тынғылыракъ болады.

Алай, сёз ючюн, мен бир мероприятиягъа бек сюе эсем барырғъа, башхасы бла алышыныр ғъа боллукъма. Ол жолғъа чығъып турғъанлай, мен барама деп сюелмей, алғъадан окъуна келишип, бир бирибизге онг этерге кюрешебиз. Ауруғъан болса, аны ючюн ишлерге да тюшеди.

- Сени тапхан тынч тюйюл эди: бир кюн эфиринден бошамай, экинчи кюн районнға барғъанса. Андан кеч келип, дағъыда жумушла чыкъғъандыла. Ишинги къалай тюрлю къурайса?

- Ол юн, Бахсан районну тёрт эшине барып, хар бириндген да келтиргенме материалла. Аланы уа магъаналарына кёре хазырлайбыз. Бюгюн эфирге бармай жарамағъан сюжетле бардыла, алліайлары теркиреек беребиз.

Ашығъышлы тюйюл зсе, шеф – редактор бла сёлешип, анға кёре жарашдырабыз. Аллайла бир кенна кюн турурғъа да боллукъдула. Сен изленген кюн а, райондан да кеч келип, бирин ингирде барғъан «Жангылыкъларға» хазырлап бергенме. Экисин экинчи кюнгe кьойғъан эдик.

Кесим сюйюп барғъан жерими да айтырғъа сюеме. Ол Хабаздағъы Гетмиш чучхурладыла. Табийғъатлыбызны ариулугъун, ол байлығъыбызны кёргюзтюрге сюйгенме. Андан тышында, ол да, Чегем чучхурлача, экскурсия зонағъа кирсе, анда ишчи жерле ачыллыкъдыла тёгеректеги элледе жашағъанлағъа. Алай аны башха жаны да барды: ол ариулукъну бузып, солугъанла кирли этип да кетеридие. Былай сюжетлени хазырлай, ол зятлағъа да зс бурабыз.

- Биргенге ишлеген Атталаны Азнорғъа сёлешгенимде, ол сен бек сабыр, билимли, аделли жашса, дегенди. Ананг орус тилден окъутады, андан уста болур орусча ди билдирген эди. Анангы, атанғы юсюринден да айтсанг эди.

- Анам Нюржан Исмайыловна Жанхотияны школунда орус тилден дерсле берип турғъанды. Бусағъатда завчуду. Атам да анда ишлегенди, арт жыллада предпринимательлик бла кюрешеди. Ол юйге алай сакъ болғъанды, мен аны бош турғъан кюнюн билмейме. Ала бизни юйреттенлерини юсюнден айтсам, бир заманда атам къол кётюрмегенди. Кёп сёлешмей, кёзю, къашы бла билдирип къойғъанды.

Ол жаны бла анабыз къатырақ эди. Жангызғъ эгиз къарындашым барды – Алибек. Экибиз да школда анабызны къолунда окъуғъанбыз себепли, аны уялтмайбыз деп, кюрешгенбиз. Къарындашым да школну алтын майдалғъа, университетни да айырмалы бошағъанды. Ол, илму ишин да къоруулап, бусағъатда дарманла чығъарғъан компанияда транспорт бёлюмню таматасы болуп ишлейди.

Бизни илму жанына тартхан анабызны эгечи, тарых илмуланы доктору Аккыланы Светланады. Ол, экибизи да энчилигибизни анғылап, усталыкъланы алай сайларғъа болушанды.

- Атанг сюйген эсе телевиденияғъа барырынғы, ыразымыды ишинге?

- Къайда да ёсюную чеги жокъду. Мындан ары да къолумдан келгенича ишими тынғылы этерге кюреширкмм. Атам да ыразыды деп ышанама.

- Сора мындан ары да анда ишлер муратлыса?

- Хау. Адам бир ишни тутса, анда бир тюрлю жетишимге жетерге керекди, деп оюмлайма. Къарауччу, сыфатынға къарағъандан сора да, сёзюнгю анғылап, ишинге айып этмезча зсе, ол игиди.

Манга телевиденияны иши, борчу да жууукъдула. Юлгю келтирейим. Арт заманда ол, ёксюз сабийлеге деп акцияла бардырып, кёплеге болушлукъ этгенди. Аллай сюжетлени кёрселе, къуллукъчула, къарауччула да, алағъа зс буруп, не бла да себеплик этерге излейдие.

Дағъыда бизни журналистибиз Фатима Магомедова «Чужих детей не бывает» деген бериулени хазырлайды. Ол анда ёксюз сабийлени юсюринден айтады. Аланы кёргюзтгенибизден сора ючюсюн юйюрлеге алырғъа сюйгендие. Бир тас болғъан къызчыкъны да табарғъа болушханды телевидение. Быллай оғъурлу иште жарағъанын биле, мен да анға кюшумчулукъ этерге излейме...

САРАККУЛАНЫ Асият.

Суратны автор алғъанды.

Башламчылыкъ

Жарлы студентни юсюнден

Президентни болушлукъчусу стипендияланы кетерирге деген предложенияны бергенди

Студент ачханы алырғъа уғай, аны ишлерге керекди, дегенди президентни болушлукъчусу Аркадий Дворкович эм вузлада стипендияны кетерирге деген предложенияны бергенди. Кертиди, шёндюгюлю студиозусла, кеслерини анекдотлада ачдан ёле айланнған къарыщдашларына ушамазлары ючюн, алағъа кеслери окъуғъан atma mafer-леринде ишчи жерле къурарғъа да сюеди.

Россейде инвестициялы болумну юсюнден да сейирлик хапарла эшитилгенди. Михаил Ходорковскийни юсюнден сюд этерик жангы оноу (приговор) къыралғъа берилирик салымлағъа къоркъуу тюшюню биотюнда уллу этерикди, деп чертгенди Дворкович.

-Артыкъ белгили болмағъан ишни юсюнден айтырғъа сюеме, алай ол тюздю. Биз барыбыз да, адам хар затны да кеси къыйынын салып этерге керекди деп, алай санай эсек, ишлеу тёре болуп къалырғъа керек зсе, студентлени стандарт стипендияларын кетерирге керекбиз. Нек дегенде сен, кесинг окъуғъанынг ючюн, компенсация ала эсенг, ол тапсы белгили,-дегенди Аркадий Дворкович «Газета. Ру» деген сеть изданиягъа берген онлайн-интервьюсунда.

Чиновникни айтыуына кёре, окъуудан бош заманлада кафедрада, библиотекада, кафеде ишлерге, кёчюрме иш бла кюреширге, алай бла ачха этерге болукъду. Алай болғъанлыкъғъа, Дворкович студентни ахыр капегин сыйыры мурат этмейди. Аны къой, ол айтханнға кёре, хар вузда студентлени иш бла жалчытыуну онглары къуралырғъа, компаниялары да ол тюрлю болумну къурарғъа сейирлери болурғъа керекди.

-Ол тюрлю ишле тамамланылырғъа къолдан келлик проблемаладыла. Мен оюм этгенден, алай этилсе, тюздю, налог тёлеучулеге да алай учузуракъ боллукъду, стандарт стипендияланы тёлеп турғъандан эсе,-деп анғылатады чиновник. Ол дағъыда былай кёошханды – билим бериу кредитлени системалары да бек тап амалды. Алай берилген ачханы бир энчи кесегине, стипендиягъача, къарарғъа боллукъду. Ол ачханы сен, окъуп бошағъандан сора, артха къайтарырғъа керекзе. Башхача айтханда, ол ачханы сен иш хакъынғдан бёлюп, жерине салырғъа тийишлиди.

Билим бериуде улуу тюрлениулени юсюринден сёз башланды зсе, быллай затны юсюнден да айтырғъа керек болур: Билим бериу эм илму министерстводан Жарыкъландырыу министерствону, башхача айтханда, школда билим бериуню, айырсакъ, тап болурму эди. Дворкович анға кеси башчылыкъ этерге окъуна хазырды.

Бу тюрлю оюмла энди этилиргe керекли ишледие, дерге керек болурбуз. Кремльни чиновнигин бусағъатда тынғысыз этген проблемала бардыла. Ачханы Россейдеи тышына кетиую, кризисни кезиуонде ёлчемле бла тюйюл зсе да, алыкъа тохтатылмағъанды. Ара банкны билдириуюне кёре, былтыр Россейдеи тышына 40 миллиард доллар ачха кетгенди, ол а бек къайғылы белгиди.

-Бу тюрлю осал иш айырыуда аллы белгисизлик бла байламлы болурму? Баям, саулай тюйюл эсе да, болурғъа да болур,-дейди Дворкович. –Мен оюм этгеннге кёре, жаланда айырыуда аллы болум бла уғай, бир белгили регионлада халны тапсызлығъыны хатасы да жетеди ол тюрлю осал ишни тюзелмегинине. Кёп жеркде коррупция азаймайды. Бу шартны хатасы айырыуда аллы белгисизликни хатасындан уллу окъуна болур.

Бизнес-сообществода ол тюрлю ишлеге биотюнда къаты къарайдыла.

-Мен къыралыбызда инвест болумну осалғъа санайма,-дейди «Известияны» корреспондентине «Деловая Россия» эксперт советни председатели Антон Данилов-Данильян. –Сёз ючюн, Къазахстанда эм бек жууукъ бирси къоншу къыралларыбыздағъы аллай болум бла тенглешдирип къарасағъ а биотюнда. Налогланы тохташдыруу, инвесторланы ишлери «бир терезеде» тамамлау, къыйын болумладан чығъыу бла байламлы ишлени къурау дегенча ишлени тюз бардыруу, амалланы табарғъа керекбиз. Бизнесмменледен ол жаны болушлукъ тапхан къыйын болуп турады.

Михаил Ходорковскийни иши да тыш къыралы бизнеси бизден къачар халғъа жетдирип турады. Аны терслеу бла байламлы жангы оноу да бизден тышына кетген капиталны табанларын бегирек къыздырғъанна ушайды.

-Мени оюмума кёре, сообществону, биотюнда бегирег а тыш къыралланы аслам кесегини Россейни ишине бағъа бичиу бла байламлы вопросха кёз къарамлары да тюрленирикди – ол ишде къоркъуулукъ боллукъду деген гурушхалыкъны чығъарады,-деп чертгенди Дворкович. –Инвесторлағъа къаллай кёз къарамла боллукъларыны юсюнден айтханда уа, биз ол жаны бла бағъаланы юсюринден, узакъғъа бармай, Давоста ётерик бек улу инвестиция форумда эшитирикбиз – аны бла байламлы соруула россейли делегацияны членлерини барысына да берилирикдие.

Анастасия САВИНЫХ,

«**Известия**» газетден.

СЕЙИР ХАПАРЛА

Кишиге хорлатмагъан гёжеф

Жигитликни юсюнден хапаргъа ким да сюйюп тынгылайды. Ол кимни да жюрегин кётюреди. Алгъаракълада, Нальчик шахарны уллу орамында тенгим бла келе, шагъырейлеримден бирине тюбедик. Сёлеше кете, ол бизге бир сейир затла айтды.

- Ол иш, - деди Рахай улу Исмайыл, - 1934 жылны сентябрь айыны аягъында - октябрь айны башында Исси-Сууда (Пятигорск шахарда) Шимал Кавказны он кюнню баргъан край спартакиадасыда болгъанды. Анда чаришден, тутушуудан, къол таш атыудан, жырдан, тепсеуден да уллу эришиуле бара эдиле. Ол заманда алагъа къараргъа кёп халкъ эм хар областны таматалары да келип болгъандыла.

Бюгюн кибик эсимдеди: узун мыйыкълы, келбетли киши – Серго Орджоникидзе, бёкем саны, тыри, айтхылыкъ аскер башчы Семён Будённый, партияны Шимал Кавказ крайкомуну биринчи секретары Евдокимов, бизни Бетал Калмыков, къарачайлы Гурджиев, Дагъыстанны, Север Осетинны, Чечен-Ингушетиянны, Черкесияны, Адыгейни къуллукъчулары юкрешлеге уллу эс бурун къарай эдиле. Жаланда тутушса бла къол таш атаргъа къатышханланы саны бизни республикадан окъуна онбеше жете эди - Гёжефле Гуталаны Рамазан, Атмурзаланы Магомет, Мёчюланы Ахмат, Къалабекланы Магомет, Асанланы Ибрагим, Къадырланы Аскер.

Биз а, оноч-онтёртжыллыкъ жашчыкъла, къызчыкъла, анда рабфракда окъуй эдик. Лермонтов атлы галереяны уллу залында олтурабыз. Адам десенг а, бармакъ басар жер жокъ. Бирси областъланы гёжефлерин жыгъа келип, бизникине бла къарачайлыла тюбеширге керек эдиле. Туруп башланады. Бирде аланыкъыла, бирде уа бизникине жыгъа, тенг бла келедиле.

Сора кезиу Гуталаны Рамазанга жетди. Рамазан бла тутушхан къарачайлыны атын, тукъумун да унутхамма. Эжисини да беллеринде кёк жанжаулукъланы къыдыла, тап, кесибизча кийинип, бир бири беллериндеи тутдула. Жумушакъ тёшеклени юсюнде тёгеркге айлана, бирини чийин бири бирлирге кюреше, эслеп, атлап тебрередиле. Олтургъан къуллукъчула, залдагъы адамла да, кёз къакъмай, къарайдыла. Бир такъыйыкъагъа чибин уса да эшитилирча, айлау шош болду. Ол заманда къарачайлы гёжеф, онг жанына тартып, Рамазанны тобукъландырды.

Залдагъыла гюрюлдедиле.

Гёжефле ёрге турдула да, жангыдан тутушун башладыла. Бизни Бетал Калмыков, эслеп турама, шинтигинден ёргерек къобуп, энди жыкъдырыпмы къоярыкъ болур дегенча, жарсыулу къарайды. Алай бир заманда Рамазан, «хы-ы» деген бир тауушу этди да, такъыйыкъаны ичинде, онг аягъы бла ичинден чалып, артха атып жиберди. Биягъы зал гюрюлдеди.

Алай, ол атхан этгенликге, пелиуан жаш, сол жан сюегинден тийип, онг аягъыны болушлугъу бла тирелип тохтады. Ёрге туруп, жангыдан илинишдиле. Семен Михайлович Бетал таба къарады. Ол ишларды да, жеринде бир экиле ккере тепчиди, сора «менде энди жарсыу жокъду» дегенча, тынчайып, тап олтурду.

Эки гёжеф да арыгъанча кёрюнедиле, терлегенлери бурчакъбурчакъ тёгюледи, тартышып, бюгюшюп да кёредиле, бир бирни уа онглаялмайдыла. Биягъы бир заманда Рамазан, кесин иги хазырлап, сол аягъын ичине этип, чалдыу саллыкъ сунарча къымылдады. Алай ол кезиуде къарачайлы гёжеф онг аягъын Рамазанны сол аягъыны ичинден чалышдырды.

Шо атды деген заманда, Рамазан онг аягъыны юсюне таянып, жюн чакъгъан жыяча бюгюлюп, аталгъаныча артха жиберди да, гёжефни тюз сыртындан салды. Экиси да ёрге турдула, сора Рамазан стол артындагъыла таба кёз жетдирди да, адетге кёре, къарачайлы гёжеф бла къол тутушун, кюйюзден чыгъын тебиреди…

Таматала олтургъан жерден Калмыков, сахнагъа чыгъып, жарыкъ ышарып, къууанганын билдире, Рамазанны къолун тутду. Аны бла да къоймай, къаты къучакълап: «Аперим, Рамазан! Сау бол!» - деди. Орджоникидзе бла Будённый да, бир бирлерине къарап, ышарадыла. Ол заманда партияны Къарачай обкомуну биринчи секретары Гурджиев кёзге ургъанлыгъа: «Аперим, чынтты таулуча сермешдинг. Анангы сюю халал болсун! Сен бизни гёжефни хорлагъанлыгъа бир кесек жарсысакъ да, алай битеу Шимал Кавказда хорлап чыкъгъанлыгъа биз да къуандыкъ», - деди.

Спартакиадада кёп гёжефле бла тюбешип, аланы барын да жыгъып чыкъгъаны ючюн Рамазанга грамотала эм багъалы сувгъала берилген эдиле. Ол кюн, Къабарты-Малкъардан барып, Пятигорскеде окъуп тургъан жашла бла къызла Рамазан хорлагъаныны асыры къууангандан, жаш жюреклерибиз тау бла тенг болгъан эдиле. Алайды, шуёхларым, уллу спорт эришиуледе хорлау жаланда хорлагъанны угъай, халкъны, республиканы къуанчыды.

- Айтхылыкъ гёжефни юсюнден биз эшитмеген сейирлик хапар айтханнг. Ол сау бол, - дейбиз. - Жаш заманынгда кеси кёзюнг бла кёргенинги бюгюн да унутмай тургъанынг аламатды. Халкъыбызны Рамазанча жашларыны атларын унутургъа керек тюйюлдю.

... Биз, атлай-атлай, узакъ оздукъ. Исмайыл бир кесек тынгылап турду. Биз да сёз къошмадыкъ. Сора, жюрегин не эсе да бир зат къозгъаганча, бизге суху къарады.

- Жашла, Рамазанны ёлген хапарын эшитгенме, аны жашы, къызы болуп ким барды? - деп сорду.

- Да, - дедим, - Рамазан оруслу къатыны, сюйдюмлю, сабыр тиширыу бла, эки жашы, бир къызы бла Къашхатауда жашап тургъанды. 63-жыллыкъ киши ёлюрюню аллында: «Мария, мен ёлсем да, бу сабийлени халкъыбызгъа жарарча ариу юйрет. Халкъыбызны атын иги бла айтдырырча адамла болсунла», - деп осуят этип кеттгенин эшитгенме.

Андан бери 40 жыл ётгенди.

Рамазанны кичи жашы Борисге 52 жыл болгъанды. Жаш атасыны осуятын тутады. Школда иги окъуучанды, бирси сабийлери да тюз жолну барадыла.

ТАУМЫРЗАЛАНЫ Далхат, жазыучу.

Кадрланы хазырлау

«Тырныауузну шахта-къурулуш управлениясы» муниципальный унитарный предприятияны окъуу-курсовой комбинаты тюрлю-тюрлю производстволаргъа ишчи кадрла хазырлап келгени отуз жылгъа жуукъ заман болады (алгъын ол вольфрам-молибден комбинатны эсебинде эди). Кертиди, ал жыллада, шахарда промышленность эм къурулуш производствола иги айныгъан кезиуде, мында тюрлю-тюрлю усталыкъларгъа кёп специалистлени хазырлап тургъандыла. Алай бюгюнлюкде да окъуу-курсовой комбинатха сурам барды, эм лицензиясына тийишлиликде, эллиден артыкъ иш усталыкъларгъа юйретиргге кюлундан келликди.

Бери башха жерледен окъуна келедиле

Директор Владик Сидаков айтханнга кёре, озгъан жылда анда 537 адам окъуп чыкъгъанды. Бирле ол неда башха усталыкъла алгъандыла, бирсиле иш усталыкъларын ёсдюргендиле, башхалары да квалификациялярын кётюргендиле.

Окъуучула жаланда шахтакъурулуш управлениядан тюйюл эдиле. Башха предприятиляла эм организацияла бла алагъа керекли усталыкъларгъа ишчиле хазырлау жаны бла келишимле этилгенлей тургъандыла. Элбрус районну Халкъны иш бла жалчытыучу арасы кыяркъдан артыкъ адамны жиберген эди окъунгъа. Окъуу-курсовой комбинат а аны бла эрттеден эм хайырлы ишлейди. Ара студентлеге окъуулары ючюн ахча эм стипендия тёлегенлей тургъанды. Аттестациягъа хазырлау жаны бла ишле бардырылгъандыла, эм урунуу стажына кёре, окъуучугъа кезиулю разряд берилгенди.

2010 жылда барысындан да кёп -75 адам - жюклеучю-ташыучу машиналаны машинист усталыгъына юйретилгенди. Кёпле бетончу, монтажник, котельняны оператору, жюк кётюрюучю механизмлени эм буровой установкаланы машинистлери, электрогазосварщик, электрослесарь, оборудованиялагъа ремонт этиучю слесарь деген эм кёп башха тюрлю иш усталыкъла алгъандыла.

Башда айтылгъан усталыкъланы кёбюсюне бюгюнлюкде Тырныауузда эм Элбрус районда иш жокъду. Асламыда усталыкъланы Къара тенгизни жагъасында тоннельлени къурулушларын, Сочиде олимпиада эм Москвада бла Санкт-Петербургда объектлени ишлеуге къатышыргъа мурат этгенле алгъандыла.

- Сёзсюз, бу жерли адамланы окъутхан тынчыраксыз эм файдалыды, - дейди Владик Казбекович. – Нек дегенде жашар жер бла жалчытыуну юсюнден вопрос кётюрюлмейди эм ала къалгъай бир керек эсе да, алгъай бир заманны окъургъа боллукъдула. Алай бизге окъургъа, къошакъ иш усталыкъ алыргъа башха районладан, республикаладан окъуна келедиле. Нек дегенде биздена окъуу-курсовой комбинат сау Север Кавказда жокъду. Ала кёбюсюнде окъуугъа аз заман кетген усталыкъланы сайлайдыла.

Дагъыда биз энчи программа бла окъутабыз эм жер тюбюнде ишлерге эркинлик да беребиз. Озгъан жылда тюрлю-тюрлю иш усталыкълары болгъан 94 адам ол окъуну бошаргъандыла эм айлай документле алгъандыла. Призывбрусияны пассажир канат жолларда урунгъанланы барысы да бизде аттестациядан ётгенди.

Окъуу-курсовой комбинатны штаты уллу тюйюлдю, алай ол ишчи кадрланы хазырлаугъа чырмаулукъ этмейди. Окъуунну жаланда ала кеслери гучай, урунуу келишим бла ол неда башха усталыкъ жаны бла билимли специалистле бардырадыла. Окъутууну формасы курсовой эм энчи халлыды.

Окъуу-курсовой комбинатны перспективасыны юсюнден шёндю айтхан къыйынды. Ол шахта-къурулуш управлениясы болуму бла байламлыды, нек дегенде башда айтылгъаныча, бу окъуу база аныкъыды. Быйлгъы жылны башланнганы уа ышанаулукъ береди – окъуучуланы биринчи къауумуна дерсле берилин баштаннгды.

ТЕМИРЛАНЫ Анатолий.
СУРАТДА: дерс баргъан кезиуде.
Суратны автор алгъанды.

ИТОГЛА

Юйретиу бла ангылатыу ишге энчи эс бурургъа

Бу кюнледе Россейни жууапхэ тартылгъанланы терсликлерине жолукъдуруу-ну федеральный службасыны КъМР-де управлениясыны коллегиясы кесини жыйылыуунда 2010 жылда оператив-къуллукъ этиу, мюлк эм финанс-экономика ишлерини итогларын чыгъаргъанды, 2011 жылгъа борчларын белгилегенди.

Жыйылыугъа Къабарты-Малкъарны экономика эм жамауат Къоркъуусузлукъну советини секретары М.М. Кумышев, Россей Федерациясы Президентини толу эркиликли келечисини аппаратыны федеральный инспектору В.А. Канунников, КъМР-де МВД-ны ич ишлерини министри С.В. Васильев, Россейни юстиция министерстворсуну КъМР-де управлениясыны начальниги А.Н. Тупикин эм башха оноучу къуллукъчула къатышхандыла.

Россейни ФСИН-ини КъМР-де управлениясыны начальниги, коллегияны председатели, ичи службаны полковниги Мухамед Коков, жыйылыуну ача, 2011 жылда 13-чю январь уголовно-толтуруучу системаны айныуну эсде къаллыкъ кюню болгъанын айтханды. Россейни Президенти Дмитрий Медведев ол кюн къыралны Улу Кремль тоханасыны Георгиев залында Жууапха тартылгъанланы терсликлерине жолукъдуруну федеральный службасыны башчысы Александр Реймерге ведомствону байрагъын бергенди, дегенди. Ол а къыралны оноучуларыны службагъа ышанаулукъну белгиси болгъанын кёргюзтген шартды.

М. В. Коков андан ары сёзюнде жыйылгъанланы Россей Федерацияны Правительтосуну 2010 жылда 14-чю октябрьден 1772-р номерли буйругъуну болумлары бла шагъырейлендиргенди. Анда уа сёз «Россей Федерацияда уголовно-толтуруучу системаны 2020 жылгъа дери айныгъыуну концепциясыны юсюнден» барады.

- Биогюнлюкде, - дегенди управленияны башчысы, - Россей правову эм демократиялы къырал къурайды. Аны бла байламлы уголовный, уголовно-толтуруучу, процессуальный законодательствогъа бир къауум тюрлениуле, кёшакъла киийирилгендиле. Сёз ючюн, адамлагъа тутмакълыкъ сынатмагъанлай, аланы терсликлерине жолукъдуруну жангы тюрлюлерини сферасы кенгертилгени, биринчи кере сюд этилгенлени эрттеден тутмакъда тургъанладан башха тутагъа керекли лиси тохтаущырылгъанды. Докладчы УФСИН-ни эм аны бёлюмлерини отчёт кезиуде ишлерни итогларын чыгъарганды эм келир заманда бек алгъа тамамланылыкъ борчланы белгилегенди.

КъМР-ни прокуроруну орунбасары Ю.И. Лаврешин, коллегияны жыйылыуунда сёлеше, тутулуп тургъанланы праволарын эм эркиликлерин жалчытыу жаны бла ишни андан ары бардырыргъа керекмени эсге салгъанды. КъМР-де ич ишлени министри милицияны полковниги С.В. Васильев УФСИН-ни бла МВД-ны бёлюмлери бир бирлери бла байламлыкъда ишлеулерини магъаналылыгъын чертгенди. Къабарты-Малкъарда Жамауат комиссияны председатели Эндрейланы Магъазалий УФСИН-ни бёлюмлерини ишлери граждан обществону институтларына алгъындан эсе ачыкъ боллгъанларын белгилегенди.

Къабарты-Малкъарны уголовный-толтуруучу системасыны бёлюмлерини таматалары жыйылгъанлагъа кеслерини оноуларында болгъан колониялда, СИЗО-лада тутмакъланы низамгъа сыйынып жашауларын, ишлерини юслеринден кёп юлгю келтирип айтхандыла.

М.В. Коков ахырында коллегияны жыйылыууну итогларын чыгъаргъанды, управленияны энчи составы уголовно-толтуруучу системаны ишин иги жанына тюрлендириу жаны бла тамамланнган бла, право низамны эм къоркъуусузлукъну жалчытыу не халда болгъанын белгилегенди. Аны бла бирге ол тутмакъланы арасында юйретиу, ангылатыу ишни кёйиматын кётюрюу граждан обществону тынчлыкъны болуруна себеплик этеригин чертгенди.

М. ЗАБАРОВА.
Россейни ФСИН-ни КъМР-де Управлениясыны пресс-службасы.

ОНОУ

Участковыйле - кючленнген къауумланы санында

Арт беш жылны ичинде Къабарты-Малкъарда къыйын оператив болум (2010 жылны ичинде ич ишлени органларыны 37 къуллукъчусу эм 20 граждан адам ёлтюрюлгенди, жюзден артыгъы уа жаралы болгъандыла) къоркъуусузлукъну жалчытыу жаны бла къошакъ мадарла этерге, милицияны опорный пунктларын кючлендирирге кереклисин ачыкълагъандыла. Билдирилгенча, Шалушкада 23-чю декабрьде аманлыкъчыла, бир тюрлю тыйыгъычысы, участковыйле болгъан жерге кирип, ёлтюрюп кетгендиле.

Битеу болгъан ишлени эсге ала, КъМР-де ич ишлени министри Сергей Васильев участковый инспекторла ишлерин кючленнген къауумланы санларында бардырырча буйрукъ этгенди. Аны бла бирге ала кеслерини борчларын толтургъанлай, гражданланы приёмгъа алгъанлай, заявлениялагъа къарагъанлай турлукъдула.

Дагъыда жер-жерли администрацияла бла бирге ич ишлени органларыны келечилери орналгъан объектлени къоркъуусузлукъ жаны бла жалчытыу амалла къураладыла. Алай бла Май районну Александровская эм Котляревская станицаларында, энчи буйрукъну да сакъламай, бу вопрос бла байламлы бир къауум мадарла этилгендиле. Башха районлада да бу вопросну энчи контрольгъа алгъандыла.

КъМР-де МВД-ны пресс-службасы.

Культура

Байрамла, музыка ингирле, кёрмючле

КъМР-ни Культура фондундан бизге билдиргенлерине кёре, февраль айда ол бир къауум мероприятие бардырылыкъды. 7-чи февраль да Абхазия майданда «Широкая масленица» деген байрам боллукъду. Анга Культура фондда ишлеп тургъан миллет арала да юлюшлерин кёшарыкъдыла.

Оруслуа, украинлыла, беларуслуа эм къазакъла да, кеслерини азыкъларын этип, ары келгенлени сыйларыкъдыла. Мынга республикада белгили жыр-ыла, коллективле да къатышырыкъдыла, районладан келген артистле да ёз творчестволары бла шагъырей этерикдиле. Бу бурун заманлада туугъан халкъ байрам арт жыллада ара шахарыбызда белгиленип башлагъанын, жамауат анга сюйюп келгенин да айтыргъа керекди.

Культура арада музыка ингирле да бардырылыучудула. Аладан энди къураллыкъны Польшаны композиторларына атарыкъдыла. Анда музыковедле, поляклы композиторланы юслеринден билдирип, музыкантла уа аланы чыгъармаларын согъарыкъдыла. Ал жыллада чыкъган пластинкаларын тынгылар амал да боллукъду.

Мында къуралгъан художниклерибизни кёрмючлерине да къараучуну сейири уллу болуучуду. Бу жол анда профессионалланы ишлери тагъылмай, ол Нальчикни художестволу школуну устазларына аталлыкъды. Ала, сабийлеге дерсле бергенден тышында, кеслери да сурат ишлегенлерин кёрюймайдыла. Ары келгенге алагъа тийишли багъа бераллыкъдыла.

Март ай а Тиширыуланы халкъла аралы кюню бла белгилиди. Анга атап, тиширыу художниклерибиз кеслери энчи кёрмючю къураучудула. Бу жол да ала ол ахшы тёреге кертичилей къаллыкъдыла айтхандыла. Алайды да, КъМР –ни Культура фонду къараучуну тёрели ишлери бла къуандырыгъа дейди.

Бизни корр.

27-чи январь – 2-чи февраль кезиуде осал кюнле эм сагъатла

30-чу январь, ийиях кюн (06.00 сагъатдан 08.00 сагъатха дери)

Тамагъыгъыз аурургъа, бел жиклеригизни ауруулары къыйнаргъа, бауруугъузну, бюйреклеригизни ауруулары къозгъалыргъа, ашны эритиучю системагъызны иши бузулургъа, ичигиз къатаргъа боллукъдула.

Ауур эм семиз эт къошулгъан ашарыкъланы хайырланмагъыз.

31-чи январь, баш кюн (05.00 сагъатдан 09.00 сагъатха дери)

Сийдик жюрюген эм уятлыкъ органла сферагъыз, тишлеригиз, теригиз аурургъа боллукъдула, остеохондроз аурууургъыз къозгъалыр деген къоркъуу да барды.

Аркъа сюеклеригизге ауурлукъ жетдирмегиз, чархыгъызгъа суукъны ётдюрмезге, къаныгъызны бек бузарыкъ ишлеге жолукъмазгъа кюрешигиз.

«Аргументы и факты» газетден.

Культура

Къоркъуулу аманлыкъчыла изленедиле

Къабарты-Малкъарны хурметли халкъы!

КъМР-ни право низамны сакълаучу органлары быйтыр 15-чи декабрьде КъМР-ни муфтийин, 18-чи декабрьде Ставропольны крайдан жетеуленни, 23-чю декабрьде Чегем районда ОВД-ны участка милициячыларын ёлтюрген бек къоркъуулу аманлыкъчыланы излейдиле.

Ол итликишлени ачыкълау бла энчи къуралгъан следствие-оператив къауум кюрешеди. Башында айтылгъан мурдарлыкъланы этген аманлыкъчыланы юслеринден тюз шартла билдиргенлеге КъМР-ни башчылары ахча саугъа тохтатыдыргъандыла - 2 миллион сом. Аланы билдирген адамны аты жашырылыкъда къалгъанына ышандырабыз. Бир тюрлю хапар билген адам бу телефон номерлеге сёлешсинле:

КъМР-де УФСБ-гъа: 481-6-02 –дежурный бёлюмюне;

481-5-81-«ышаныулукъну телефонуна»

КъМР-де МВД-гъа: 40-49-10- дежурный бёлюмюне;

49-50-62- «ышаныулукъну телефонуна».

Андан сора да, керек болгъан заманда кюч структуралагъа билдириуню жазып да жибериргге боллукъду:

КъМР-де УФСБ-гъа: Нальчик шахар, Ленин пр.,4.

КъМР-де МВД-гъа: Нальчик шахар, Къулийланы Къайсынны пр.,10.

РФ-ни Следствие комитетини КъМР-де Следствие управлениясына: Нальчик шахар, Ленин пр.,36.

КъМР-де Право низамны сакълаучу органланы бир информация арасы.

Закон

Жутлукъ игиликге келтирмез

Прохладна районну прокуратурасы «ЖКХ «Прохладненское» ООО-ну ишчилерини тилеклерине кёре бардыргъан тинтиулени кезиуонде организацияда экиз айдан аслам заманны ичинде адамлагъа иш хакъ тёленмегенин тохтаущырганды. Сёз ючюн, абонент бёлюмню начальниги Т.И.Кабуловагъа 2010 жылда июнь-октябрь айлада иш хакъына бла 2009 жылда отпускасын хайырланмагъаны ючюн битеу да 53726 сом 90 капек, арбаз сыйпаучу Л.Х.Архаговагъа 43707 сом 90 капек тёленирге керек эди.

Директору орунбасары О.А.Ринус «ЖКХ «Прохладненское» ООО-да финанс вопросларгъа жууаплы эди. Ол кесине заманында иш хакъ алып тургъанды, жутлугъу бла уа кесине файда тюшюрюр ючюн, къолунда ишлегенлеге эки айдан артыкъ заманны хакъ тёлемегенди.

Алай бла ол РФ-ни Уголовный кодексини 145.1-чи статьасыны 1-чи кесегини излемлерине (иш хакъ, пенсия, стипендия, пособие эм аллай башха тюрлю социальный болушлукъна тёлемеу) бузукълукъ этгенди, ол а аманлыкъчылыкъды. Бу шартха кёре бардырылгъан тинтиулени материаллары Россей Федерацияны Следствие комитетни КъМР-де Следствие управлениясыны Прохладнада районла аралы следствие бёлюмге берилгендиле.

КъМР-ни прокуратурасыны пресс-службасы.

УЧРЕДИТЕЛЬЛЕ:КЪАБАРТЫ-МАЛКЪАР РЕСПУБЛИКАНЫ ПАРЛАМЕНТИ БЛА ПРАВИТЕЛЬСТВОСУ

Баш редактор
АТТАЛАНЫ Жамал

РЕДКОЛЛЕГИЯ:
БЕППАЙЛАНЫ Муталип (баш редакторну орунбасары), КЪОНАКЪЛАНЫ Хасан (баш редакторну орунбасары), АЛИКАЛАНЫ Владимир, БИТТИРЛАНЫ Аминат, ТЕКУЛАНЫ Хауа, ТОКУМАЛАНЫ Хусейн, ТОКЪЛУЛАНЫ Борис (жууаплы секретарь).

ТЕЛЕФОНЛА:
Редакторну приёмныйи - 42-63-01 Баш редакторну орунбасарлары - 42-38-21 47-26-22. Жууаплы секретарь - 42-66-85. Секретариат - 40-93-62. Корректорда - 42-63-52.

РЕДАКЦИЯНЫ БЁЛЮМЛЕРИ:
Жамауат-политика бёлюм - 42-67-68,42-24-02.
Экономика бёлюм - 42-66-73.
Культура бёлюм - 42-75-82, 42-68-72.
Социальный политика бёлюм - 42-66-76, 47-27-59.
Жангылыкла эм спорт бёлюм - 47-26-39, 42-66-71.
Письмола эм реклама бёлюм - 42-37-94.
Тилманчла бёлюм - 47-31-28.
Сурат алыучула - 42-75-82, 42-66-76.
Бухгалтерия - 42-30-87.
Операторла -47-26-28, 42-39-65.

Редакция авторла бла къагъат жюрютмейди. Къол жазмагъа рецензия этилмейди эм ала артха къайтарылмайдыла.
Газетде басмаланнган материаллада айтылгъан оюмла редакцияны оюму бла келишмезге боллукъдула. Алада айтылгъан хар зат ючюн, Россей Федерациясы басманы юсюнден Законуна тийишлиликде, материалланы авторлары кеслери жууаплыдыла.

Редакция авторладан 400 газет тизгинден (машинка бла жазылгъан 5-6 бет) кёпюю алмайды.

Газет Басманы эм асламы информацияны эркинликлерин къоруулау жаны бла Къабарты-Малкъар регион инспекцияда 1994 жылда 14-чю июнюда регистрация этилгенди.
Регистрация номер —И—0066. Индекс - 51532

Газетни басмагъа КъМР-ни Информация коммуникацияла, жамауат бирлешулени эм жаш тёлюню ишлери жаны бла министерстворсуну компьютер службасы хазыр этгенди.

Газет «Тетраграф» ООО-ну типографиясында басмаланнганды. Нальчик шахар, Ленин атлы проспект, 33

Газетлени иелерине тапдыруу ючюн КъМР-ни почта связыны федеральный Управлениясы жууаплыды.
Телефонла: 42-06-51, 42-19-97

Газетлени розницагъа сатыу ючюн КъМР-ни "Роспечать" акционер обществосу жууаплыды.
Телефон: 42-69-34

Номерге графикге кёре 19 сагъатда къол салынды. 21.00 сагъатда къол салынганды

ГАЗЕТНИ НОМЕРИН ЧЫГЪАРГЪАНЛА:
Байсыланы Марзият - дежурный редактор; Гайыланы Рита - жууаплы секретарьны орунбасары; Акушуланы Феруза (2-чи бет), Мисирланы Лейля (4-чю бет), Алийланы Белла (3-чю бет), Зезаланы Лида (1-чи бет) - корректорла.

Тиражы 3500 экз. Заказ № 192

РЕДАКЦИЯНЫ АДРЕСИ:

360000, Нальчик шахар, Ленин атлы проспект, 5

электронный почтасы: elbor_50@mail.ru